

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

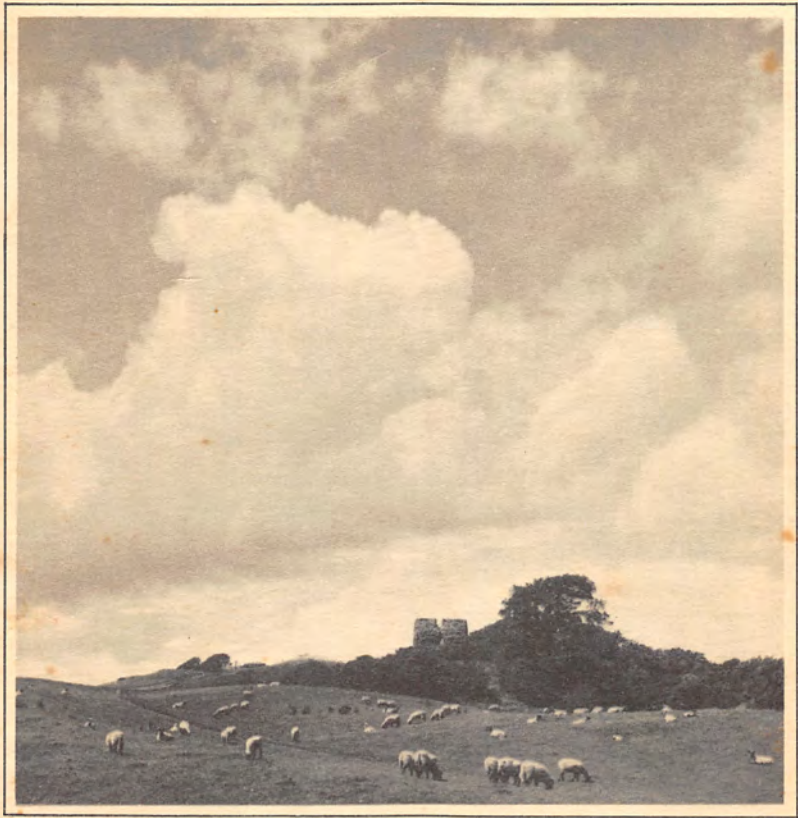
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DJURSLAND OG MOLS

I DEL

TURISTFORENINGEN FOR DANMARK

AARBOG 1945

REDIGERET AF KRISTJAN BURE

*Paa Grund af Papirrestriktionerne har det
været nødvendigt at dele Aarbogen for
Djurstand og Mols i to Dele. 2den Del vil
udkomme næste Aar.*

DJURSLAND

OG

MOLS

I DEL

TURISTFORENINGEN FOR DANMARK

AARBOG 1945

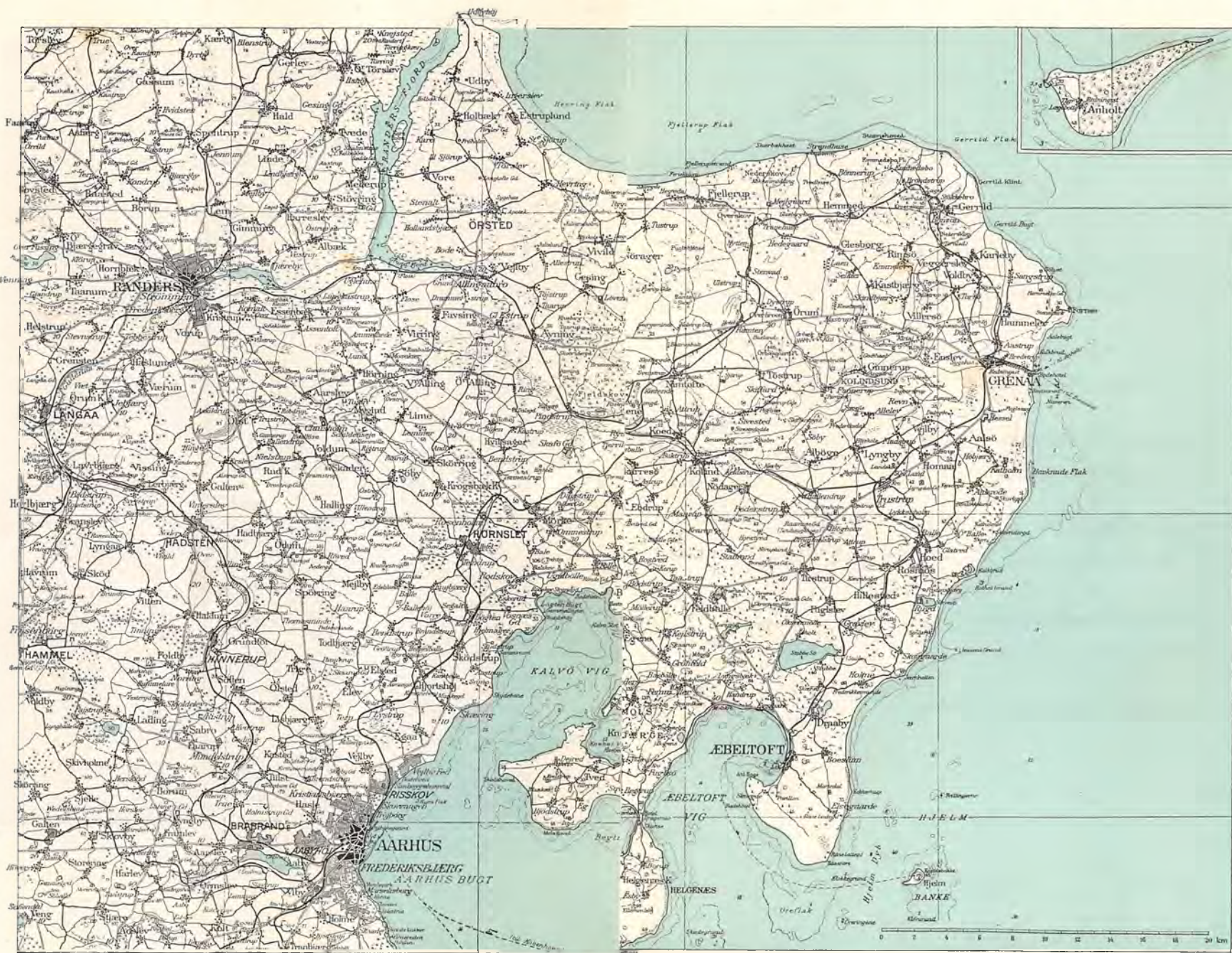
REDIGERET AF KRISTJAN BURE

KØBENHAVN

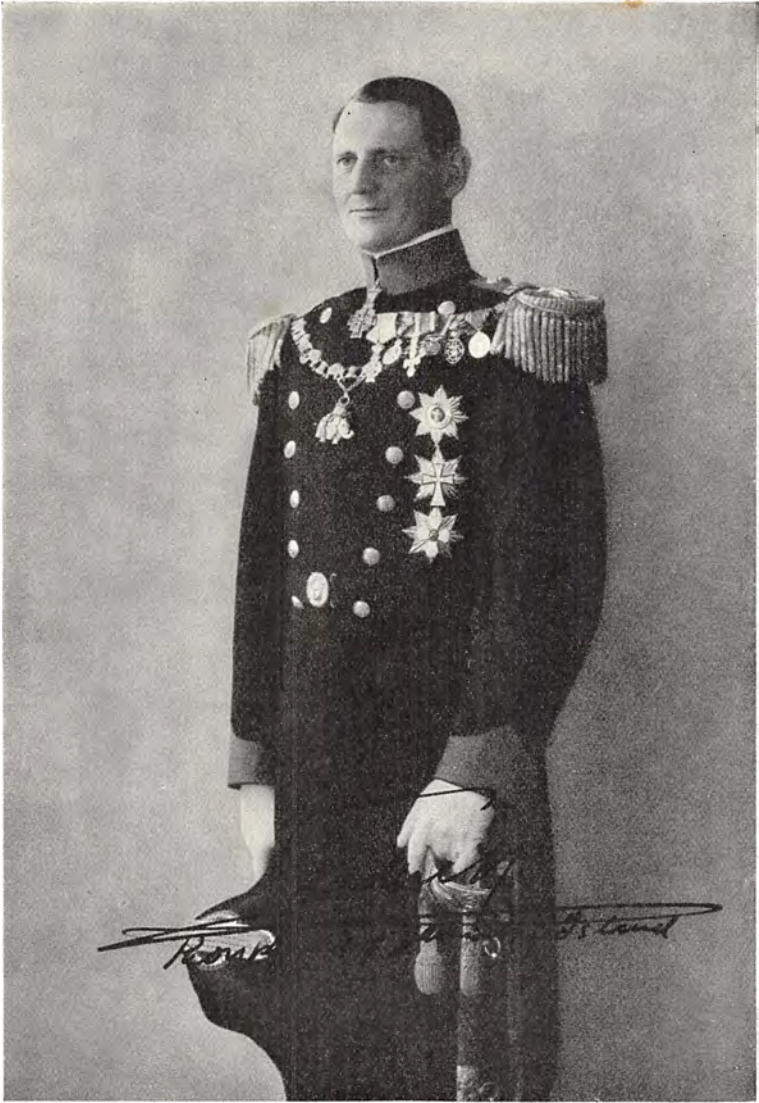
EGMONT H. PETERSENS KGL. HOF-BOGTRYKKERI

1945

DENNE BOG ER SAT MED GARAMOND
OG TRYKT I
35.000 EKSEMLARER
I EGMONT H. PETERSENS KGL. HOF-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN
OMSLAGS-FOTOGRAFI AF
GEORG PE

KORT OVER RANDERSEN, DJURSLAND OG MOLS

HANS KONGELIGE HØJHED, KRONPRINS FREDERIK
 TURISTFORENINGEN FOR DANMARK'S PROTEKTOR

ELFELT

I N D H O L D

Forfatteren Andreas Vinding:

Med Onkel Peter paa Djursland Side 9

Redaktør Anker Kirkeby:

Sejlads paa Gudenaæn Side 33

Museumsdirektør Otto Andrup:

Det gamle Randers Side 53

Pastor E. Bjørnbak:

St. St. Blicher i Randers og Randerseggen . Side 73

Professor Arthur Christensen:

Molbohistorierne Side 85

Museumsinspektør H. C. Broholm:

Anholt Side 99

Udsigt mod Æbeltoft Vig.

FOT.: ALBERT MØLLER

MED ONKEL PETER PAA DJURSLAND

Af ANDREAS VINDING

DER var stor Modtagelse ved Vore Færgested, naar i Slutningen af Juli Onkel Peter kom paa Besøg. Næsten helt ude ved Bolværket holdt Forpagterens Martinus med vor Charabanc og de lysmakede Heste. Allerede inden Københavnerdamperen *Niels Brock* lagde til, kunde vi se Onkel Peters høje, magre Skikkelse ved Rælingen, og Far begyndte at svinge med sin store, bløde Hat. Ved Siden af Onkel stod min lille, smukke Faster, Fætter Halvor og Kusinerne Signe, Margrete og Eva. Nu kom de over Landgangen. Onkel Peter bøjede sig ned og gav ogsaa mig en Knokkelhaand. Jeg havde stor Respekt for ham. Med sine tynde Stankelben, sit magre Ansigt med de fremspringende Kindben, Lorgnetten paa den lille, næsten kødløse Næse og den stive, graa Bowlerhat lignede han en Englænder paa Sommerfuglejagt. Vi blev alle stuved sammen i Charabancen. Martinus slog Smæld med Pisken, de lysebrune trak det tunge Læs op over Bakkerne og travede lidt efter i en smuk Bue rundt om Plænen i Præstegaarden og op foran Trappen, hvor min Mor stod og tog imod.

Nu fulgte fjorten usædvanlige Dage. Onkel Peter var Familiens Velgører,

FOT.: TÜRK

Slugt i Mols Bjerge med typisk Bevoksning.

og jeg og mine yngre Søskende betragtede baade ham, min Faster og deres Børn, der alle var ældre end os, næsten som højere Væsener. De to Kusiner var allerede voksne unge Damer. Den yngste, Eva, med den graa Bøllehat, tabte jeg mit Hjerter til, naar vi i Laden slog Kolbøtter fra Hanebjælken ned i Høet. Fætter Halvor havde forlængst sat mig paa Plads ved at fortælle, at han i Lommepege havde fem Øre om Ugen, og da han saa, hvilket Indtryk det gjorde paa mig, tilføjede han beroligende: — Men saa maa jeg ogsaa holde mig selv med Cigaretter!

Hver Dag arrangerede Onkel Peter Udflugter. Der var Jagtture paa Randers Fjord i vor fladbundede Pram omkring Kare Holm og i Sivkanalerne ved Hollandsbjerg. Vi kørte i Charabancen til den dejlige gamle Herregaard Gl. Estrup eller ud til Kattegat og drak Kaffe hos Buchwalds paa Estruplund. Onkel Peter havde en lille grævlingeagtig Køter Vabs, der var hans og hele Familiens Kæledægge. Hver Gang vi skulde ud, kaldte han paa Vabs og gav den Klø.

— Hvorfor slaar du Vabs? spurgte jeg interesseret.

— Jo, saa ved den, at den ikke skal med!

Onkel Peter var en Tilhænger af den forebyggende Pædagogik. Han havde behandlet sine Børn, da de var smaa, paa samme Maade. Det var

Vejen til Trehøje paa Mols.

FOT. : DANMARKS NATUR-
FREDNINGSFØRENING, S.W.

saaledes paa det strengeste forbudt dem at spise Kager. Kom de i Selskab, og Værtinden i misforstaaet Venlighed nødte dem til at tage Kagerne med hjem, skulde de bringe dem til Onkel Peter, der, mens de selv saa til, spiste dem med stor Appetit. De vilde aldrig mere begære søde Sager. Paa samme Maade skulde Vabs lære ikke blot at blive hjemme, men ikke ønske overhovedet at komme med, og Dagen før, vi skulde paa den store aarlige Udflugt til Djursland, fik Hunden en ekstra Gang Tærsk.

Tidligt næste Morgen holdt Charabancen for Døren. Paa Kuskesædet hos Martinus sad Halvor og jeg, bag i Vognen min Fader, Onkel Peter og de tre Kusiner. Mine Søskende var for smaa til at deltage. Der havde været ytret Tvivl om, hvorvidt jeg selv var stor nok, men Onkel Peter afgjorde Sagen i min Favør. Hjemme blev ogsaa min Mor og min Faster. Damer paa omkring de fyrre udsatte sig dengang ikke for en Fodturs Strabadser. I et Dagligstuevindue sad Vabs og hang med Ørerne.

Saa kørte vi. Turen gik først gennem de morgenfriske Skove ved Stenalt, forbi den store By Ørsted, Rougsø Herreds Hovedstad, og tilsidst ad Alléen med de høje Træer, som fører til Allingaabro. Her steg vi i Toget fra Randers til Grenaa. Stønnende fo'r det i vanvittig Fart forbi Fjeldskov og Pindstrup, hvor Tørvene stod i Stakke, saa langt man saa, i den væl-

dige Mose. I Ryumgaard steg vi af Toget og begyndte vor Fodtur. — Først besøgte vi Marie Magdalenes mærkelige Kirke. Jeg husker ikke de gotiske Kalkmalerier, som findes i den, men et uforglemmeligt Indtryk gjorde de to Flyverøn, der over Vaabenhusets Dør vokser ud fra Muren, et helligt Træ paa et helligt Sted. Hvor var dog Naturen rig og mangfoldig! Fra de højtliggende bakkede Jorder gik vi nu over frugtbare Marker mod Torsager og Rønde. Det støvede omkring os, Vejene var jo den Gang i Halvfemserne endnu ikke macadamiserede, der var ingen Cykler, kun af og til et Hestekøretøj, Solen stegte fra en skyfri Himmel, og vi nød, naar vi kom gennem en lille Skov med frodige, skyggende Bøge. Alt var fremmed og nyt. Saa store Høje havde jeg aldrig før set. Saa dybe Dale kendte jeg ikke. Mægtige Bakkepartier laa som Bølger af gule Kornagre, Græsmarker og brune Lyngheder. I alt det grønne gik de sort- og hvidbrogede Køer og græssede, paa Lyngbakkerne Flokke af hvide Faar, og langs de mange Diger og Markskellene lyste Gyvelen, høje Alleer af den flammende Solskinsblomst.

FOT.: NATIONALMUSEET

— Det er Randmorænebakker, forklarede Onkel Peter: De er fra den Tid, da Indlandsisen fra Kattegat endnu laa langt ind over Djursland. Vigene, I ser der forude, er Istunge-Bækken og Bakkedragene, som omslutter dem, vældige Randmoræner.

Torsager Kirke var et nyt Vidunder. Tænk, en Rundkirke! Og saa ligger den saa pragtfuldt, øverst paa Toppen af en høj, stejl Bakke med stor Udsigt over Landsbyen ved dens Fod og hele det vide Land. Min Far fortalte, at Kirken er bygget Aar 1200 af Biskop Peter Vognsen i Aarhus. Han var af Hvidernes

Flyverøn i Vaabenhuset ved Marie Magdalene Kirke.

Slægt, og derfor ligner Torsager Bjernede Kirke fra Ættens Hjemstavn ved Sorø. Med Ærefrygt betragtede jeg de røde Munkesten, og inde i Kirken under dens Hvælvinger og Buer mellem de tykke Murstenspiller fik jeg mit første Indtryk af Kathedral.

I Rønde rastede vi og spiste Frokost paa Kroen. Det var første Gang, jeg oplevede det store, kolde, danske Bord, og det gjorde et næsten lige saa stærkt Indtryk paa mig som det vældige Landskab og Danmarks kønneste Rundkirke. Vi gjorde alle syv et godt Indhug i Bordet, og dog var der mærkeligt nok stadig næsten lige meget tilbage. Onkel Peter betalte.

— Hvad kostede det? hviskede jeg til Far.

— Tyve Kroner, svarede han, let skælvende i Røsten. Det var den Gang — navnlig for en Landsbypræst med seks Børn — et meget stort Beløb.

Styrkede og opkvikkede gik vi lette og muntre mod Dagens store Eventyr, Besøget paa Kalvø Slot. Allerede oppe fra Bakken kunde vi se den berømte Borgruin, som den ligger paa sin Tange mellem to smaa Skove ud til den fligede Vig. Forud havde vi naturligvis studeret Slottets Historie. Nu steg den levende

op af Haver. Tiden ophævedes for os. Vi blev paa én Gang samtidige med Erik Menved, som byggede Slottet, Gustav Vasa, som flygtede fra det, og Ulrich Frederik Gyldenløve, som rev det ned og brugte Stenene til at opføre Charlottenborg paa Kongens Nytorv. Endnu staar Slottets imponerende Taarnruin — Borgens Donjon — i næsten tre Stokværks Højde. Undrende gik vi rundt om dets vældige Kvadrat og maalte Murenes Tykkelse, næsten tre Meter. Interessantest af alt var dog Kælderen. Ufatteligt at nogen havde kunnet udslippe herfra! De voksne fortalte om

Det gamle Raadhús i Æbeltoft.

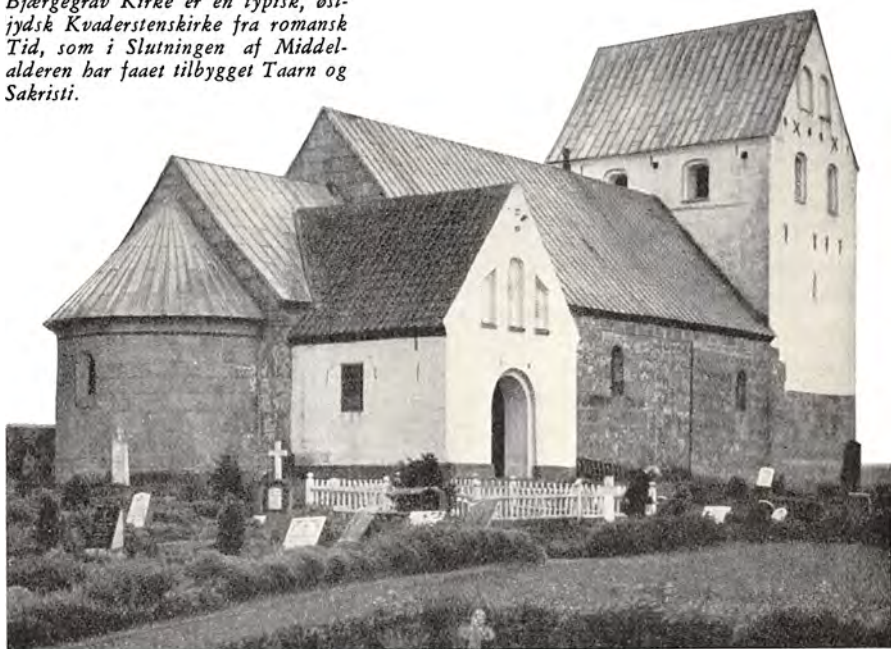
FOT.: TÜRK

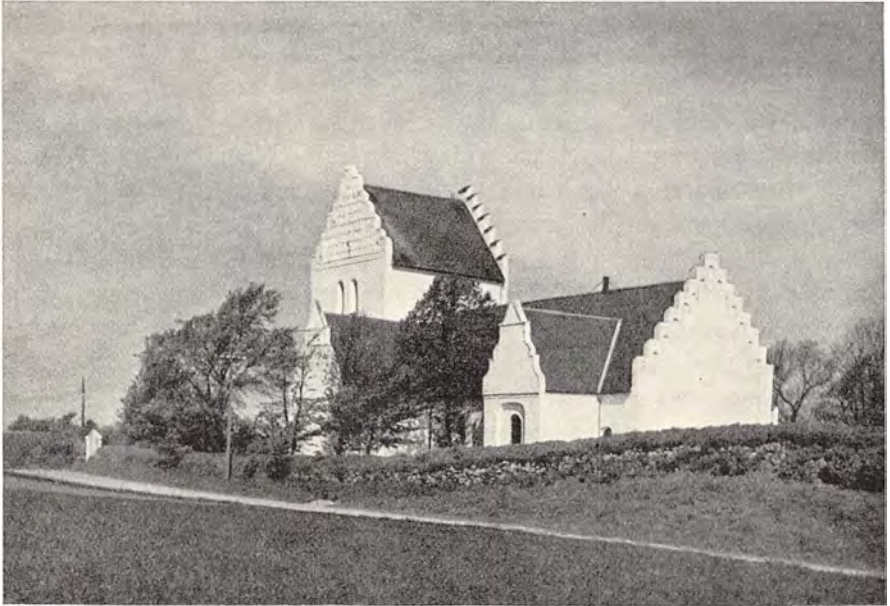
FOT.: DANMARKS NATUR-
FREDNINGSFORENING, S.W.

*Vore middelalderlige Kirkers Beliggenhed
rummer landskabelige Værdier. - Egens
Kirke er et meget smukt Eksempel herpaa.*

*Bjærgegrav Kirke er en typisk, øst-
jydsk Kvaderstenskirke fra romansk
Tid, som i Slutningen af Middel-
alderen har fåaet tilbygget Taarn og
Sakristi.*

FOT.: JONALS

FOT.: DANMARKS NATURFREDNINGSFØRENING, S.W.

Aalsø Kirke er malerisk ved sine Gavle, de blindingsprydede Kamtagavle paa Taarn og Kor er sengotiske, de svungne paa Vaabenhus og Kapel er fra Renaissance-tiden.

Kirken i Torsager, Jyllands eneste Rundkirke, er sikkert opført af Kongen, den slutter sig meget nær til de sjællandske Murstenskirker, især Bjernede fra sidste Halvdel af det elvte Aarhundrede.

FOT.: DANMARKS NATURFREDNINGSFØRENING, S.W.

Lensmanden Erik Eriksen Banner, der skulde bevogte den svenske Fange, om Gustav Vasas Flugt til Lübeck, hans Hjemkomst til Dalarna, det svenske Folks Rejsning og Danskernes Uddrivelse fra Sverige.

Rørende var det, hvor enstemmigt og ukritisk Onkel Peter og Far tog Parti for Gustav Vasa, skønt hans Flugt fra Kalvø blev den første Aarsag til saa store Nederlag, saa megen Ulykke og Fornedrelse, saa uerstattelige Tab for vort mishandlede Fædreland. De var begge Børn af Nationalliberalismen, Onkel Peter som Søn af en nationalliberal Minister, min Far som Studentsanger, i sin Ungdom Brødrefolkenes Gæst og levende højt paa Minderne om et stærkt og enigt Norden. Fætter Halvor, der repræsenterede en ny Generations spirende Opposition, spurgte:

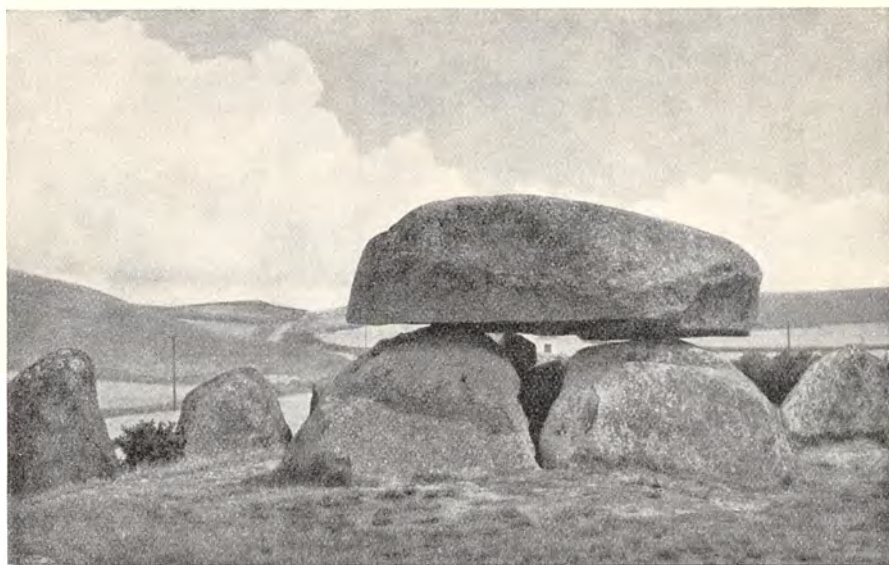
— Var denne Banner ikke et Fæ?

Og én af mine ældre Kusiner mente, at egentlig burde vi have Skaane, Halland og Blekinge tilbage.

Men Onkel Peter, der paa de fleste Omraader var en realistisk og stringent tænkende Jurist svarede, afskærende enhver Diskussion:

— Spørgsmaalet foreligger ikke!

Faa Steder i Danmark bliver vor Historie levende som paa Kalvøs grønne Borgvold. Det er alle Kampene fra *Erik Menveds Barndom*. Efter den jyske Bondeopstand tvang Kongen Bønderne til at opføre det befæstede Slot. Allerede syv Aar efter maatte Christopher den Anden rive det ned. Og igen blev det bygget op. Valdemar Atterdag lagde Ringmuren og

FOT.: TÜRK

Paaskær Stenhus ved Knebel Vig.

Kalvo Slotsruin, Taarnet med de næsten tre Meter tykke Mure.

Husene ... Ogsaa Udsigten fra Volden, som vi saa den i Eftermiddagens faldende Lys, mindede os om Aarenes Gang. Ingen anden Landsdel er saa rig paa Oldtidsminder. Hvorhen vi saa, helt nær paa Toppen af den smukke Store-Bavnehøj, i Nord op mod Torsager, sydpaa ved Egens og Agri, ved Knebel Vig og i Mols Bjærge, overalt krones Højene af Høvdinges Grave, af Runddysser og Langdysser, Megalitgrave og Stenkister. Mod Vest laa Vigen spejlblank og stille, og Solen kastede sine Straaler over Løgten Bugt og lyste gennem Skoven paa Vosnæsgaards hvide Renaissancegavle. Bag Egens Vig ligger Møllerup, Marsk Stigs Gaard, og langt mod Syd gaar Vejen over Draget til Helgenæs med Ellemandsbjærget, hvor Harald Blaataand blev overfaldet af sin Søn Svend Tveskæg og efter Saxo faldt for Palnatokes Skud. Løsrevet fra Land svømmer paa Havet de fredløses Ø Hjelm, der har Navn af sin Form. Her slog Kongemorderne Mønt, Marsk Stig byggede sin sidste Fæstning, »haver nu Hjelm faaet Horn«, som det hed, tre Voldsteder minder endnu derom, og herude mellem Himmel og Hav fandt den vrede, stridbare Marsk endelig Fred. — Han saaede Vind og høstede Storm, sagde Onkel Peter. Svært var det at løsrive sig, men ud paa Eftermiddagen brød vi da op og

*Øen Hjelm hæver sig som en Banke i Havet, losrevet fra Land.
Hvor Fyret nu ligger, havde Marsk Stig sin sikre Borg.*

vandrede nu over Egens ind i det sagnomspundne Mols. Egens lille hvide Kirke med det spidse, aabne Taarn højt paa en Bakke staar som et Vartegn foran Molboernes Land. Om Aftenen naaede vi Femmøller, hvor vi blev paa den gamle Kro og trætte efter et langt Døgn sov ind uden Drømme, mens Kilderne rislede omkring de fire Vandmøller, der endnu er tilbage, og Bakketoppene med deres Gravhøje tavse stod Vagt i den lyse Nat ved Indgangen til Mols Bjærg, Eventyret i dansk Natur. — Hvor ofte er jeg ikke senere med Aarhusdamperen sejlet gennem Knebel Vig, der er lukket som et Nor og dyb som et Krater, ind til Torup Pakhus og er gaaet op over Bakkerne til den berømte Runddyse, der i Danske Atlas kaldes Paaskær Stenhus. Fra Bjærgene, hvoraf det højeste er Agri Bavnehøj (137 Meter), de smukkeste Trehøje, som nu ejes af Kongen, ser man ud over det bølgende Land af Skov og Lyng, gennemfuret af dybe Dalstrøg og Slugter, Hulbæk, Daaleren, Tingheden, Hjortkær og Skellerup Aa. I Tingheden, hvor Knebel, Vistoft og Agri Sogne støder sammen, holdt Molboerne Herredsting. Paa Galgebakken Vest for Knebel blev de dummeste af dem hængt. Paaskær Stenhus, den berømteste af vore Runddysser, ligger paa en lavere Højning omgivet af blødt rundede Bakker. Dens femsidede Kammer har en Dæksten paa $3\frac{1}{2}$ Meters Længde og to Gangsten. Om den lave Høj, der omgiver Kamret, staar i tæt Kred 23 svære Randsten. Da et Selskab af engelske Journalister efter den første Verdenskrig besøgte Danmark, gjorde Knebel Runddyse og hele det omliggende Landskab det stærkeste Indtryk paa dem. Det mindede dem om Stonehenge.

*Møntblanketter og Affald fra Møntsmedjen paa Hjelm,
fundet ved Udgravning af Marsk Stigs Borg.*

FOT.: NATIONALMUSEET

Næste Morgen gik vi med Onkel i Spidsen fra Femmøller ad Kystvejen langs den yndigt svungne Æbeltoft Vig. Sidst besøgte jeg sammen med nogle Venner igen den gamle Egn, Danmarks skønneste, i dette tragiske Efteraar 1944. Her i Hjertet af Mols Bjerge søgte vi i nogle sollyse Oktoberdage Glemsel for Tidens Trængsler og Krigens Rædsler, der ogsaa hærger de venlige østjydske Byer og lægger deres Hjem i Ruiner. Heller ikke ved den milde Lyngsbæk Strand, der er saa stille efter Sommerens glade Larm, og hvor den eneste Lyd nu er de høstblaa Bølgers sagte Skvulpen mod den lave Bred, var Krigen os helt fjærn. Ogsaa her blinkede Flyvernes kolde Metalvinger hen over os højt i den gennemsigtige Himmel, men som de kom i deres kileformede Flugt, mindede de os om Trækfugle, der be-reder sig til at drage bort, og deres dybe Brummen, som andet Steds varsler Død, blandede sig i den stille, fredfyldte Natur med Biernes Summen omkring Aarets sidste Blomster. Vi gjorde Fodture fra Stranden op over Handrup og Lyngsbæk, forbi den gamle, smukke

*En Haandfuld Kobber-Mønter fra Hjelm,
Metalværdien er yderst ringe, men var i
sin Tid nok til at købe en Ko for.*

FOT.: NATIONALMUSEET

Niels Krabbe til Hessel, død 1564, hørte til den stolte og rige Adel fra Frederik II's Tid, som gerne lod sig minde ved et kostbart Gravmæle. Han er afbildet i Pragt-rustning paa den dejlige Ligsten i Aalso Kirke.

Fru Anna Ugerup, Niels Krabbes Hustru, død 1568, har ladet sig afbilde i fornemt Enkelin paa Ligstenen i Aalso Kirke, der rummer flere andre smukke Gravmæler. Billederne viser kun Detailler af Gravmælerne. Fot.: Nationalm.

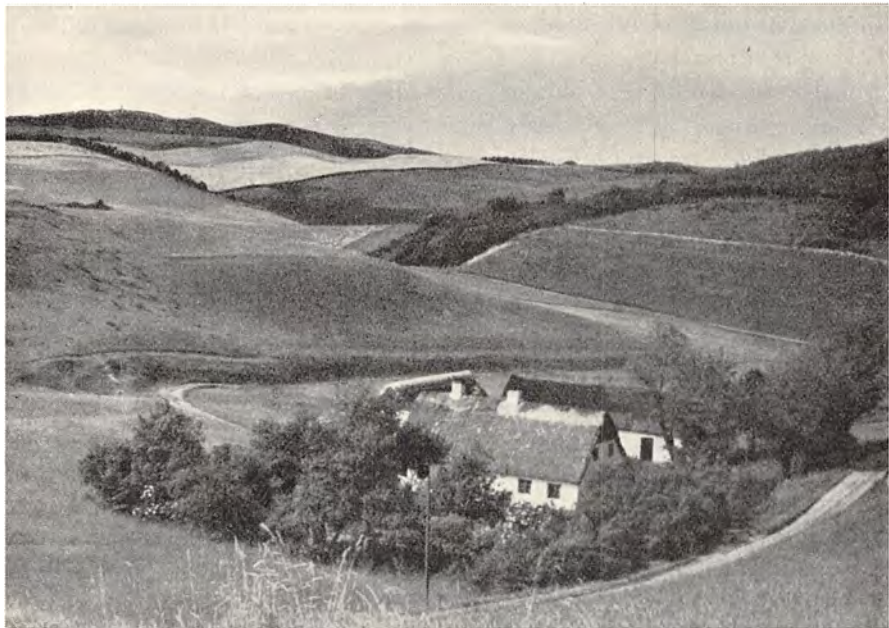

FOT.: JONALS

Udsigt over Landskabet ved Femmøller.

Lyngsbækgaard, hvor Otto Mønsted fødtes, og hvor Familiens Medlemmer ligger begravede paa en Gravplads dybt inde i Bøgskoven, den største Skov, der er plantet af Bøg paa denne magre Egn. Vi fulgte Italienerstien fra Femmøller over Strandkær og Toggerbo og kom gennem Haalens dybe Slugt igen ud til Stranden. Der vokser Enebærbuske og lavt Egepur i Dalen, langs dens Sider breder Lyngen sig, i Bunden har en Bæk revet Hulvejen op og spredt gamle graa Kampesten ud over Engen. Dette Landskab har ikke set anderledes ud i Stenalderen. Her synes Tiden at staa stille. Kun Aarstiderne, som de gaar hen over det, faar Landskabet til at skifte. Nu i Høsten laa det rødviolet under Lyngen, den grønne Eg blev mørk, smaa Stykker Eng, hvor en Bæk siler igennem, glimtede frem som Smaragder, Græsset stod vissentgult og graat paa de magre Marker, hvor knap nok Faar gider græsse, og saa var der pludseligt og uventet midt i Ørkenen en frodig, blaagrøn Roemark, og Træerne omkring Dammene ved Femmøller lyste grønt, brunt, gult og gyldent med blaa Himmelstumper mellem deres tynde Grene.

Nedenfor Bakkerne ligger de smaa Landsbyer og dukker sig for Blæsten, trygt og lunt under deres lave Straatage. Disse Gaarde i Bakkegryderne er saa karakteristiske for Mols. Her saas sjældent i gamle Dage et Men-

Mange af Mols' Gaarde ligger lunt i Bakkegryderne.

FOT.: JONALS

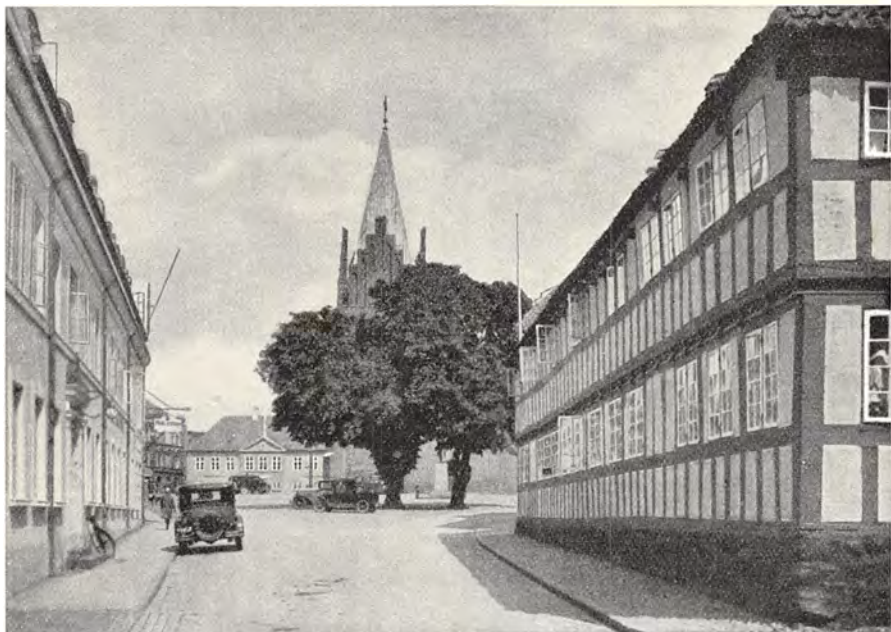
neske. Man fik Lov at pleje sine Særheder. Hele Landskabet er nu fredet. Maaske burde ogsaa Bønderne fredes. Lyngen har lidt under de strænge Krigsvintre. Mange Steder er den helt visnet bort. Værre endnu er det gaaet ud over Gyvelen, der var Mols' Kendingsblomst. Af den træhøje Gyvelallé ved Stubbe Sø er nu kun Roden tilbage. Maaske vil det igen spire fra den og blomstre, naar den milde Sommer kommer.

Solnedgangene over Mols Bjærg, set fra Lyngsbæk Strand, mindede paa disse klare, gennemsigtige Høstaftener om de violette Solnedgange over Attika, som Athen er saa berømt for, og de lave Høje voksede i den faldende Skumring til en Bjærgkæde, der omsluttede Vigen, som Søalperne runder sig omkring Englenes Bugt ved Middelhavet. I de skiftende Belysninger ejer dette Landskab Alverdens Skønhed, de store Linjer og de blidt svungne Kurver, paa én Gang mildt og strængt, den vide Horisont og den stille Fred.

Nu er der kommet en Del Sommerhuse langs Stranden, lidt smaat og gnidret, som de fleste Danske bygger. Vor Skik er at bygge beskedent, og Midlerne er vel ikke til mere. Landskabet er saa stort, at det ikke tager Skade deraf. Men da vi som Børn kom her med Onkel Peter, var der helt øde, kun den grønne Forstrand ned til Havet og oven for den de lave Lyngbakkers bløde Rundinger. Efter et forfriskende Bad i

Bugten, styrede vi ret mod Æbeltofts lette og luftige, gennembrudte Kirkespir, der rejser sig i det fjerne over en Klat røde Tegltage. Onkel Peter skulde ses i Æbeltoft. Han var højere end Husene. Smaa og uanselige ligger de med deres Bindingsværk og udvendige Stentrapper langs bakkede og stejle Gader. Bag dem gaar Haverne ned til Vigen, hvor lange svære Tangdiger skærmer dem mod Vestenvinden. Mod Øst ligger Bakkerne. Saaledes er alt værnet og lukket. Men lige som Maribo, Mariager, Ærøskøbing og andre smaa Byer, hvor Tiden gik i Staa, er Æbeltoft fuld af Roser. En Duft af hengemt Idyl, af smaaborgerlig, gammeldags Hygge trøster den for svunden Stortid og tabt Initiativ. Det var Svenskekrigene, der forarmede Æbeltoft. Byen blev plyndret, hærget og brændt, og tilsidst mistede den alle sine Skibe. Tilbage er det gamle Bindingsværks-Raadhus ved Torvet med det lille Træspir overskrævs paa Taget, kendt fra moderne Molbotegninger, og Farvergaarden i Adelgade, et smukt Borgerhus fra det 18. Aarhundrede med Svale og en idyllisk, tillukket og søvnig Have. Æbeltoft er yndig. Dens Lidenhed viser, at det ikke er en By, hvor man bliver længe. Vi tog videre til Grenaa, Djurslands Hovedstad.

Ogsaa Grenaa har mange smukke Bindingsværksgaarde med omløbende Svalegange og Stokværk, der krager sig ud over Stokværk. Paa Hjørnet af Søndergade og Kannikegade ligger den gamle Købmandsgaard lige overfor det venlige Hotel Dagmar. Det er en anelig og velholdt Bygning, gamle Mure og grønt Bindingsværk, fra det 18. Aarhundrede. Ovenfor den gamle Købmandsgaard, for Enden af Søndergade, breder sig Grenaa's uforholdsmæssigt store Torv. Statuen af Frederik den Syvende, der nu staar lidt ensomt og forblæst, blev oprindelig rejst i Pladsens nedre Ende mellem de to gamle Kastanjetræer, der flankerede Indkørslen til en nu nedlagt Kirkegaard. Her maa han have taget sig fortryllende neuruppinsk ud. Nu er det Meningen, at Johannes Bjergs Statue af Søren Kanne skal opstilles her, — i Stedet for det Springvand, som Byen ikke havde Raad til, — og Bjerg truer med at fælde Kastanjerne. Selv om de er gamle, trætte og svært plomberede, maa man haabe, de faar Lov at staa, eller at Byen vil plante to nye i deres Sted. De er Grenaa's Vartegn, og sidder man en Sommeraften paa Bænken mellem de gamle Kastanjer med Udsigt ned til Købmandsgaarden og Søndergade, og Kirkens nye Klokkespil klinger ud over de lave Tage, synes man at fange lidt af Provinsbyens Stemning, venlig og munter. For Enden af Søndergades Krumning ligger Konsul Sechers dybe Købmandsgaard og det smukke Empirepalæ, der er hans Privatbolig, med en dejlig gammel Have ned til Aaen. En Sti bag Haverne fører til den

Grenaa's Vartegn, de to Kastanjer paa Torvet.

ene Side til Byens store, smukke Anlæg, til den anden langs Grenaaen ned til Havnen.

Ogsaa Grenaa har kendt bedre Tider. Engang var Aaen, som gav Byen Navn, sejlbar gennem Kolind Sund ud til Randers Fjord. Her slog Harald Haarderaade Svend Estridsøns Flaade. Her gik Svend Grathe i Land efter Kongemordet i Roskilde, og her løb Erling Skakke ind og plyndrede Byen, den Tyv. Men Sundene lukkede sig, — Kolind Sund blev frugtbar Agerjord, — Lykken forlod Grenaa, og engang var Byen saa urfattig, at der ialt kun blev tyve Borgere tilbage. Vi ved det fra en Ansøgning, der endnu bevares paa Grenaa Raadhus, og hvori det hedder: »Vi Grenaa Mænd af Guds Naade nitten og een Mand ansøge naadigst om at faa en Galge rejst til at hænge os og vore Efterkommere«. Nu er Grenaa næppe længer saa beskeden, det er en driftig og foretagssom By, rig ved sit Opland og glad ved sin Hundested-Færg, som den venter sig meget af.

Naar vi tog til Grenaa, var det dog først og fremmest for herfra at besøge Herregaarden Katholm, hvis Natur da netop var blevet kendt gennem Boganis' Jagtbreve. Djursland er berømt for sine Renaissancegaarde, Eske Broks Gl. Estrup, Jørgen Rosenkrantz' Skaføgaard og Rosenholm, Axel Juuls Mejlgård, Anders Banners Lövenholm, Jacob Sefelds Sostrup, Tho-

Phison, en af Paradisets tre Floder, som i Menneskeskikkelse bærer Døbefontens Kumme i Fausing Kirke. Bronzestøbearbejde fra omkring Aaret 1300. Fot.: Nationalm.

Hoved fra Claus Bergs smukke Altartavle i Tirstrup Kirke. Denne Tavle blev 1522 skænket til Kirken af den rige Birgitte Olujsdatter Thott, der da var Enke efter Rigsbojhmesteren Niels Eriksen Rosenkrantz. Fot.: Nationalm.

FOT.: JONALS

En af de fem gamle Vandmøller ved Femmøller.

mas Fastis Katholm, Hans Arenfeldts Rugaard ... Med deres røde Munkesten, deres karakterfulde, høje og rigt prydede Gavle, de yndefuldt svungne Kvistgavle, deres runde Hjørnetaarne og firkantede Borgtaarne, deres Sandstensportaler og vidt synlige Spir ligger de og lyser mellem Sø og Skove, altid paa Egnens smukkeste Sted.

Landskabet omkring Katholm er særlig rigt og afvekslende. Her er hele Danmarks Natur samlet paa ét Sted, frodige ødanske Marker, Østjyllands svulmende Bøgeskove, Sandjord og Granskov, der minder om vore karrige Hedeegne, ud mod Havet en forblæst Troldekov, yderst lave Klitter og en bred Sandstrand, saa haard og fast som paa Vestkysten. Ogsaa Rugaard i Rosmos Sogn ligger smukt mellem Skov ved Nørresø ikke langt fra Kattegat. Slottets Vestfløj har to ottekantede Hjørnetaarne med teglhængte Hætter. I det søndre Taarn i det Værelse, som kaldes Hamborg, skjulte Jørgen Arenfeldt sig, naar han fik Besøg af sine Kreditorer. Det var den samme Etatsraad Jørgen Arenfeldt, der blev kendt for sine Hekseforfølgelser — med Vandprøver i Smededammen udenfor Gaarden, Pinebænk og Baal og alt, hvad der hører til, flinkt hjulpet af den berøgtede Skarpretter, Mester Herman Höker. Ikke langt fra Katholm og Rugaard findes i Vejlbj Kirke en Renaissance-Altartavle med Høgenes Vaaben, opmalet af Præsten Søren Quist, der blev henrettet ved et

Hulvej i Bjergene, et bølgende Land af Marker, Krat og Lyng.

FOT.: JONALS

Justitsmord, berettet i Blichers *Præsten i Vejlbj*. I Filmen af samme Navn blev en Del af Scenerne udspillet ved Grenaaen og i Hulvejen ved Katholm.

En helt anden Natur møder os nordpaa ved Gerrild, hvor det røde Benzon, der nu igen har faaet sit gamle Navn Sostrup, hviler paa sin Granit-sokkel i grønne Enge, omgivet af store Skove. Mejlgaard ligger paa en firkantet Borgø i en lille naturlig Sø. Den var før omgivet af vidtstrakte Skove, men en Orkan, der i 1557 rykkede Træer op med Rode eller knækkede dem som Tændstikker, forvandlede Skoven til vilde Hede-strækninger. Endnu er der dog saa meget tilbage, at Kronvildtet her som i Løvenholms berømte Skove lever i den, og ved Mejlgaard blev i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede det sidste danske Vildsvin skudt.

Skønnest blandt Djurslands Herregaarde er de to, som Jørgen Rosenkrantz byggede, Skaføgaard og Rosenholm. Man har gættet paa, at hans Bygmester var Frederik den Andens Arkitekt, Peter de Dunker. Rosenholms Østfløj med den sydlandske Loggia er blevet til under fransk Paa-virkning. Fransk Renaissance genspejles ogsaa i den livfuldt komponerede Vestfløj.

Rosenholms Nordfløj er bygget af den samme Bygmester som Skaføgaard, den ældste af Jørgen Rosenkrantz' Gaarde. Vi besøgte den paa

Hjemvejen, fordi min Far gerne vilde hilse paa Estrup. Han havde i sin Ungdom været Huslærer paa Skaføgaard og følte baade Venskab og Beundring for den gamle Politiker. Onkel Peter vilde ikke med ind. Ikke af politiske Grunde, skønt han frygtede, at Estrup var ved slet Lune. Det var netop i det Aar, det store politiske Forlig blev sluttet, og Estrup modvilligt maatte slippe Magtens Tøjler. Nej, han holdt Ferie, sagde Onkel Peter, og for Resten bevarede han hele Livet igennem en Privatmands fornemme Tilbagetrukkethed. Man skal være en Menig, sagde han.

Mens Far var inde for at se, om det berømte Skab endnu stod paa sin Plads, besaa vi andre Parken og Bygningerne, mens den yndige Eva løb rundt i Gangene og spillede Bold med sin Bøllehat. Navnlig Porthuset, der er som en hel lille Herregaard for sig, interesserede os. Paa Skaføgaard kunde man godt tænke sig at lade Skabet staa, hvor det staar, og nøjes med Porthuset. Hvad skal man med mere end to Stokværk, to firkantede Hjørnetaarne og et rundt Vindeltrappetaarn? Paa mange af de store Herregaarde, baade herhjemme og ude i Europa, har jeg senere tænkt, at Portneren ofte har det bedre en Herremanden.

Skaføgaard var sidste Station paa Rejsen. Paa tre Dage havde vi, mest til Fods, faaet et fyldestgørende Indtryk af Djursland. Nu blæste Onkel Peter til Samling. Ekspresen stønnede i rasende Fart tilbage til Alling-

FOT. 1. DANMARKS NATUR-
FREDNINGSFØRENING, S.W.

*Vej gennem Draaby, en af Mols' mange
smukke Landsbyer.*

FOT.: DANMARKS NATUR-
FREDNINGSFØRENING, S.W.

*Det er sejt baade for Mænd og Heste
at pløje i Molstlands Bakker.*

aabro. Her ventede Charabancen og førte os paa en Time til Præstegaarden i Vore, hvor lille Vabs modtog os med lystig Bjæffen, helt ellevild af Glæde over at se Onkel Peter hjemme igen. —

Meget skylder jeg Onkel Peter Tak for. Han muliggjorde senere min første Rejse til St. Petersborg og min første Rejse til Paris. Men trods alt, hvad jeg siden gennem et halvt hundrede Aar har oplevet, staar Fodturen gennem Djursland under hans Førerskab stadig for mig i særlig Glans. Ofte er jeg vendt hjem til den yndige Egn, og i Danmark er det den Landsdel, hvor jeg helst vilde bo. Men hvornaar bliver Drømmen Virkelighed? Jeg maa vist nøjes med den Eg, en Ven har plantet for mig i sin Have paa Muldnæs. Den findes ved en Vig ud til Kattegat, ikke langt fra den Kirke, hvor Elisabeth Rosenkrantz ligger begravet mellem

Med Onkel Peter paa Djursland

sine to Mænd, Knud Gyldenstjerne og Joachim Schack. Under Epithaphierne med de tre Familiers Vaaben er en Stjerne med Indskriften: *nunquam sine splendore* (aldrig uden Glans), en Rosenkrans med *nunquam sine honore* (aldrig uden Ære) og en Lilje med *nunquam sine odore* (aldrig uden Duft). Ogsaa Djurslands Historie staar i Stjernernes og Ærens Tegn, dets Sommer blusser i vilde Markblomsters Duft.

FOT. : GEORG PE.

Vejen fra Æbeltoft til Boeslum.

Kanoer paa Randers Fjord.

SEJLADS PAA GUDENAAEN

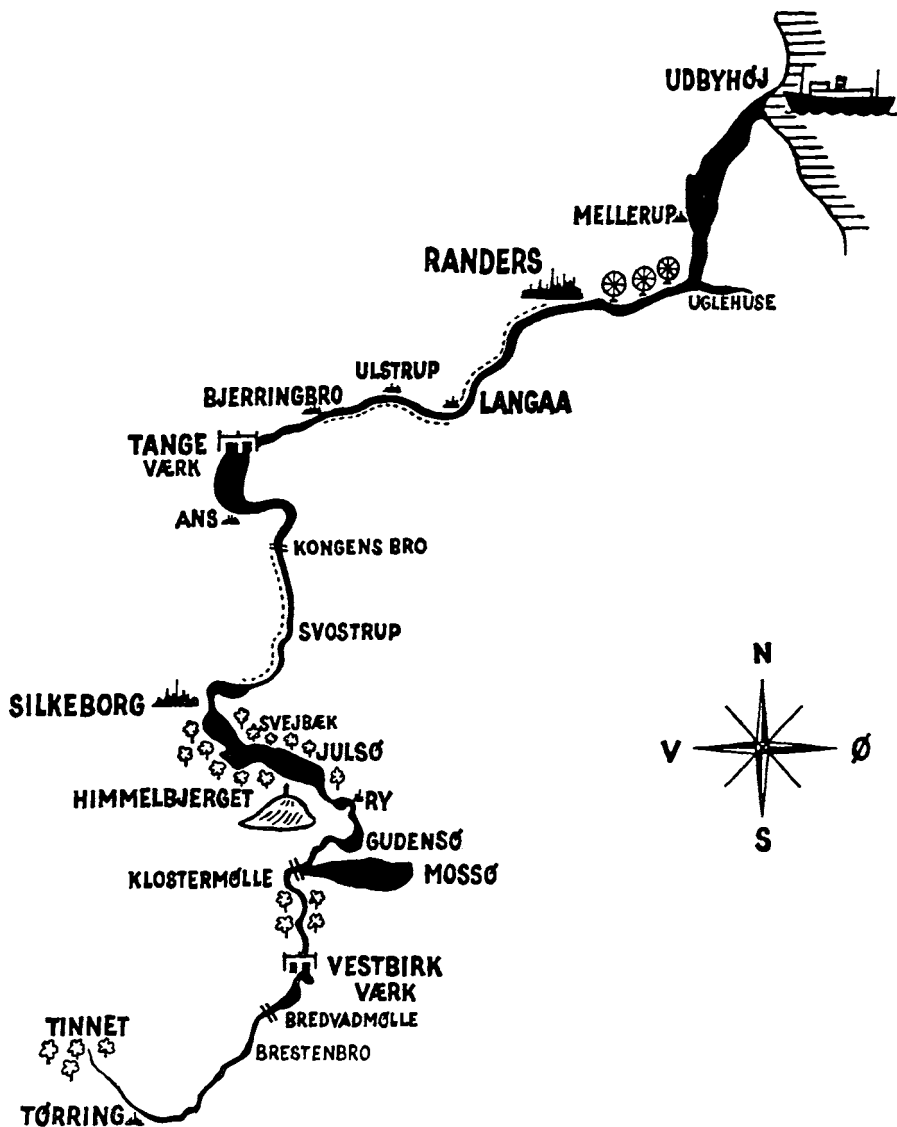
Af ANKER KIRKEBY

SIDSTE Sommer sejlede jeg med et Par gode Venner tværs igennem Jylland fra Vesterhav til Kattegat. Turen foregik pr. Kano midt i Hundedagene. Først i skrap Modvind op imod Skjern Aas stride Strøm til Jyllands Højderyg. Her blev Kanoen transporteret pr. Bil tværs over Vandskellet ved Tinnets Krat, hvor Danmarks to længste og vandrigeste Floder udspringer med bare et Par Hundrede Meters Mellemrum i en Højde af 63 Meter eller Rundetaarns dobbelte Højde. Ni Kilometer nede ad Gudenaan blev Kanoen igen søsat ved Tørring og her fortsattes Sejlsadsen, indtil vi efter yderligere ni Døgns Forløb ved Udbyhøj gled ud i Kattegat.

Naar Turistforeningen har gjort mig den Ære at bede mig skildre den sidste Del af Ruten gennem Østjylland, tror jeg ikke, jeg kan gøre det paa bedre Maade end ved at aftrykke nogle Sider af min »Skibs-Journal«, der ikke tidligere har været gengivet i sin Helhed.

1. Dag paa Gudenaan.

Tørring er i de sidste Aar blevet et mondænt Centrum for Kanosporten. I Hotellets Rejsestald, hvor Bilerne fordem erobrede Hestenes Plads, har Kanoerne nu igen forjaget Bilerne. Side om Side ligger her fem Baade mellem Spiltovene og venter paa at komme af Sted, to fra København, Resten fra Silkeborg. Nede ved Broen er indrettet en Slags Bolværk og en Lejrplads, det er en civiliseret Aa, vi er kommet til. Vi starter i den tidlige Søndag Morgen. Aaen løber her stik Øst gennem en grøn Engdal, der i sin ensformige Fladhed kan minde om Marsken i Vestjylland. Løbet er kun 5—6 Meter bredt, en lang lige blaa glitrende Korridor mellem hvislende Siv. Vi har den stigende Østensol ret ind i

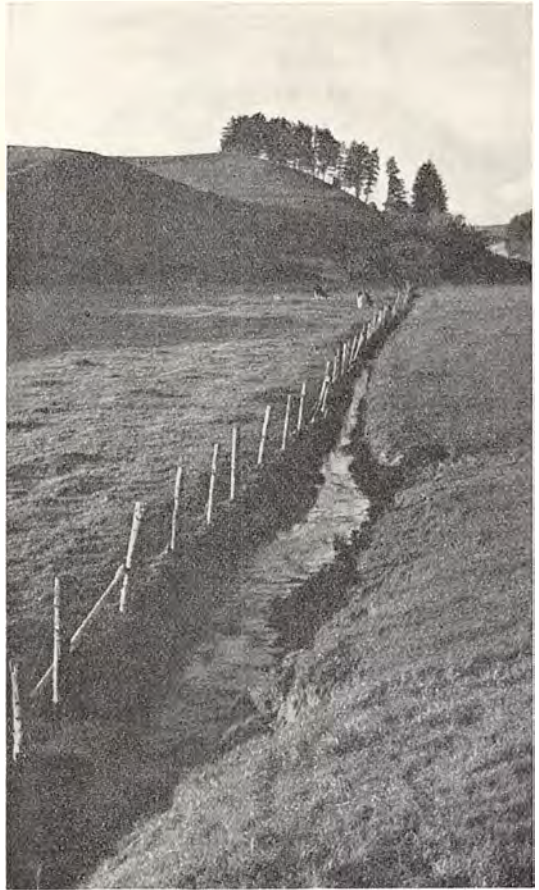
Kort over den 180 Kilometer lange Gudenaen fra Kilden ved Tinnet Krat til Udlobet i Kattegat ved Udbyhøj. Mellem Silkeborg og Randers følger Pramdragernes Sti Aalobets venstre Bred, et Stykke mellem Bjerringbro og Langaa den højre. (Tegning af Maja Kirkeby.)

Øjnene, og hvis Aaen blev ved med at løbe lige mod Øst, vilde den naa Kattegat ved Horsens 25 Kilometer fremme — en enkelt Dags Sejlads. Men efter et Kvarterts Fart bøjer den mod Nordøst og bugter sig nu helt op mod Randers, saa Længden bliver 180 Kilometer.

Det tog os ni Dage. Kun to Kanoer krydsede vor Vej i et Par Minuter, man har regnet ud, at der kan ligge 1500 Kanoer paa Gudenaas uden at se hinanden.

Efter at vi har slæbt os op imod Skjern Aaens stride Strøm — hvilket herligt Driverliv nu at glide *ned* ad Aaen. Det er saa let, at man næsten ikke kan være det bekendt. Pigearbejde! Syltetøj! Vi lægger os mangeligt tilbage og rutsjer med Srømmen som ned ad en Glidebane. Helt alene i Verden! Kun af og til passerer vi en rød Korumpe og faar et vredt Brøl efter os. Svalerne styrter i Pilekast ned fra den blaa Himmel og spejler i en Brøkdæl af et Sekund deres hvide Skjortebryst i Vandet. Skønt vi knap rører Padlerne, er Farten dobbelt saa hurtig som paa Skjern Aa.

Aaen snor sig. Det ser hele Tiden ud, som om Sejladsen spærres forude af høje Sivmure, hvordan skal vi komme frem? Men i sidste Øjeblik aabner Løbet sig mod Øst eller Vest, ja, af og til gør det en Afstikker mod Syd. Efter Aastedbro forlader vi Engdalen. Høje jyske Banker med stærke Rygkamme kommer ned til Bredden, hvor Kreaturerne kravler omkring paa violette Lyngtæpper. Schweizerlandskab. Smaa Sportshytter. Et Par Lystfiskere med Flue. Saa aabner Landet sig igen med vide Perspektiver.

En Bæk, der ved Ulstrup
falder ud i Gudenaas, som under sit lange Løb
opsamler ialt 80 Bække og mindre Aaer.

FOT.: JONALS

Vi sejler tværs igennem den jyske Aas. Mod Horisonten Kæmpehøjenes Muldvarpeskud, fjerne Kirketaarne staar som hvide Trækloeder paa Højkant, Plantagernes udklippede Silhuetter tegner deres takkede Savblade mod Himlen, hvor nu Skyerne vælter frem som olme Uhyrer, bugnende af Regn og Vind. Blæsten løber i Illinger hen over Vandet som sorte Skygger.

Henimod Aften naar vi Vestbirk Kraftstation. Forinden har vi passeret to kunstige Søer, der blev skabt for bare tyve Aar siden, da Værket blev anlagt. En svævende Havmaage melder, at vi stadig er nær ved Kattegat.

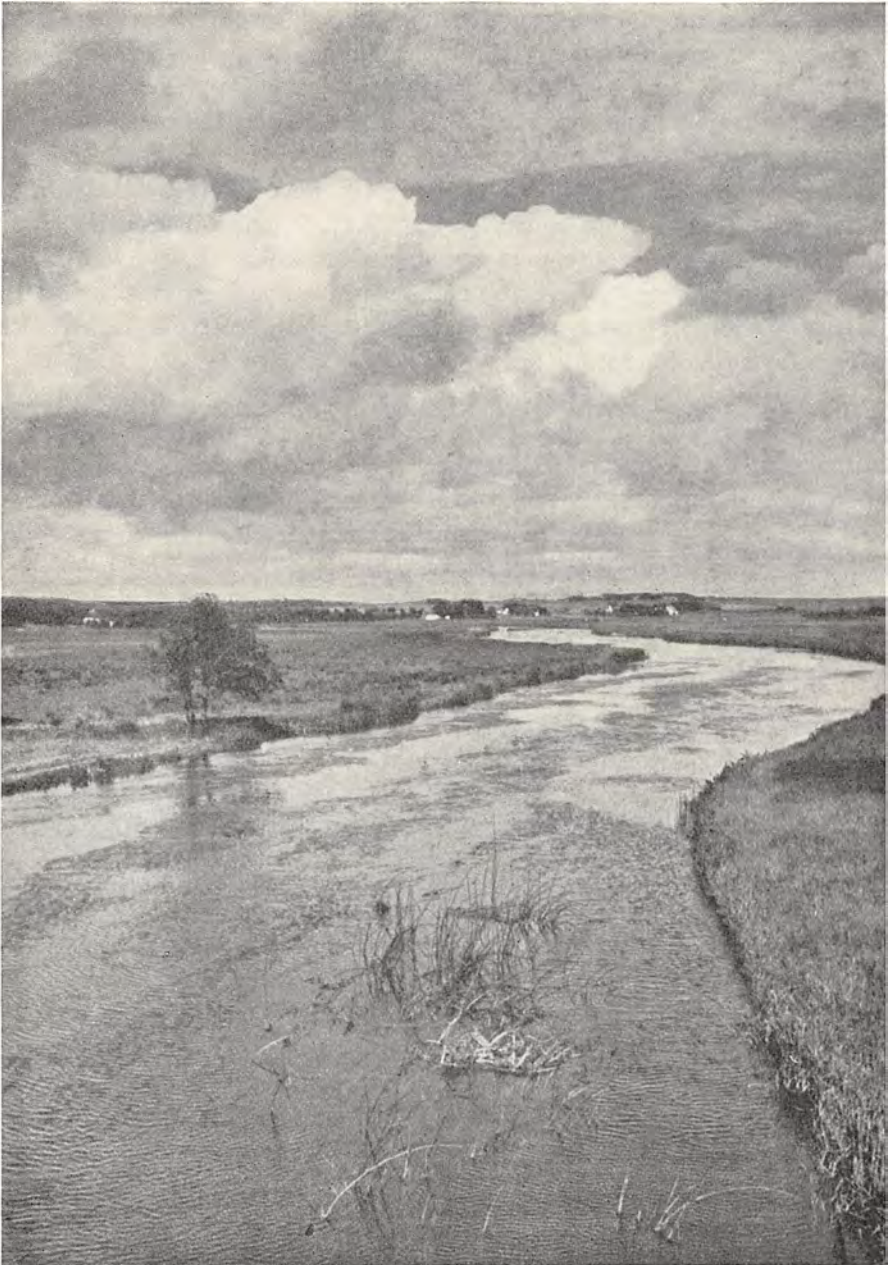
2. Dag.

Til begge Sider stænges Bredderne af Pigtraad, og med Mellemlum spæres selve Løbet foran af Dæmninger. Hellige Ejendomsret! Udnyttelse og Profit slaar Aæns frie Natur ihjel. Ved Vestbirk Kraftstation maa vi i Løbet af en Kilometer slæbe Kanoen og Bagagen over tre forskellige Dæmninger. Sidste Gang ned ad den bratte Skrænt forbi selve Faldet i Turbinehuset, der er ti Meter. Det er ti Meters Fald, der stjæles fra Strømmen. Øverst oppe en pragtfuld Udsigt over Østjyllands Bjerge, lige i Øst skimter vi Taarnet paa Ejer Bavnehøj, der ligner en Nakkekam stukket ned i Skovenes Kroner. Vandmængden gennem Turbinerne er ved fuldt Drøn 18,000 Liter i Sekundet. Selve Kilden oppe ved Tinet gav kun 4 Liter i Sekundet. Under sin Fart maa Aæn ha tappet de jyske Bakker godt for Vand.

Vidunderligt at sidde og drive i Stævnen og lade sig glide som ned ad en Slidsk mellem løbende Panoramaer af Marker og Banker, af Blomsterskrænter og hældende Elletræer, og kun høre Padlens ensformige rytmiske Plasken agter og stadig nye Kilders melodiske Pludren snart om Styrbord, snart om Bagbord. Saadan opsamler Gudenaæn 80 Bække og Aaløb under Vejs. Efter Vorvadbro bøjer Baaden ind gennem grønne Bladtunneler. El og Ask og Eg spænder deres tætte Guirlande-Hvælving fra Bred til Bred, hist og her placerer Rønnebærrerne en dekorativ rød Roset i Taget. Selve Lyset er grønt som sejlede vi gennem en Flaske. Paa et Par Kilometer har Aæn her sit bratteste Fald, den rivende Strøm danner Katarakter, Baaden farer forbi Sandbanker, Pælerester og store Kampesten, vanskelig at styre, vi vipper ned ad et hastigt rullende Vandtæppe. Indianer-Kano i Canada!

3. Dag.

Ved Klostermølle drejer vi ind gennem den lange Række af 48 blankskinnende Søer, der ligger som en Perlekæde paa Jyllands Bryst. Kursen gaar nu stik Vest ind i Landet med Retning mod Silkeborg.

FOT.: JONALS

Et karakteristisk Billede af Gudenaens Slyngninger gennem det jyske Landskab imellem Silkeborg Søerne og Randers Fjord. Blæsten river i Vandet og rusker i Sivene, og de ilende Skyer spejler sig i den riflede Flade.

Aaens smalle Strøm vider sig pludselig ud i Søernes rolige Spejl med hvide Nøkkeroser og gule Aakander. Naturen aabner sig: Plads, Lys, højt til Himlen. Til alle Sider bjergagtige Koller og Banker, paa de storlinjede Skraaninger har Lyngen lagt rød-blaa Puder, hvorpaa Vorherre kan hvile sit Hoved.

Ved Ny Rye marcherer grønne Bøge ned til Vandet og giver det alvorlige stortskaarne Landskab en blidere sjællandsk Skovnatur. Over-yndige rød-malede Bindingsværkshuse med Straatag titter koket frem under Blad-hanget. Vi holder Frokosthvil paa en aaben Mark og forstyrres for første Gang af Hvepse, Fluesværme og farvestraalende Kæmpe-Guldsmede. Vi er igen midt i Kulturen!

Vi padler fra Sø til Sø. Hele Tiden skrap Kuling imod. Da vi henimod Aften endelig pukler ind paa Julsø, er det som at padle ind i et dystert Efteraarsbillede. Forrevne Uvejrsskyer i fantastiske Formationer jager hen over Himmelbjærgets stærke Rygrad, hvori Taarnet er plantet som en Daggert. Paa den nordlige Himmel ser vi tydeligt Thor storme frem bag sine galne Bukke. En krap Sø staar lige imod os. Men vi *skal* igenem og sætter uforsigtigt Kursen ud tværs over Søen. De følgende Timer er Kamp mod Blæst og Bølger, vi maa have Reserve-Aarerne ud og ro, saa det skriger i Tollene. Endelig er vi ovre og naar i Læ under Svejlbæk.

Et stærkt og vildsomt Landskab. Aadalen snor sig imellem jyske Banker ved Amtmand Hoppes Bro — straks efter Langaa.

Et blidt idyllisk Billede. Alling Aa er en af de østjyske Bifloder; den løber forbi Gammel Estrup, ud i Grund Fjord og derfra i Randers Fjord.

FOT.: JONALS

Her oplever vi at se, hvordan den dalende Sol bryder en Breche i Sky-muren og i sin Nedgang vinder Sejr over Uvejret. Først kaster Straalerne deres lyse Net over de nærmeste vestlige Koller, langsomt glider det blonde Skær længere og længere mod Øst, Trækronerne grønnes paa ny paa Solstraalernes Vej, Foraaret ligesom vandrer igen hen over Skovdalene, det ser ud som om Himlens Maler med mægtige Strøg trækker sin gyldne Pensel over Landet. Saa standser han tøvende op ved en Skovbræmme, vil Lyset naa videre? Nu males selve Himmelbjærgets inderste Lyngsider violette, saa farves de ydre Skovbrinker grønne ud imod Søen, saa igen en Pause, hele Naturen venter spændt, endelig, endelig naar de sidste Straaler Toppen, og Taarnets sorte Skygge aabenbarer sig pludselig som et straalende lyserødt Vartegn øverst i Billedet. Et fantastisk Alpeskuespil i det lille Danmark ...

4. Dag.

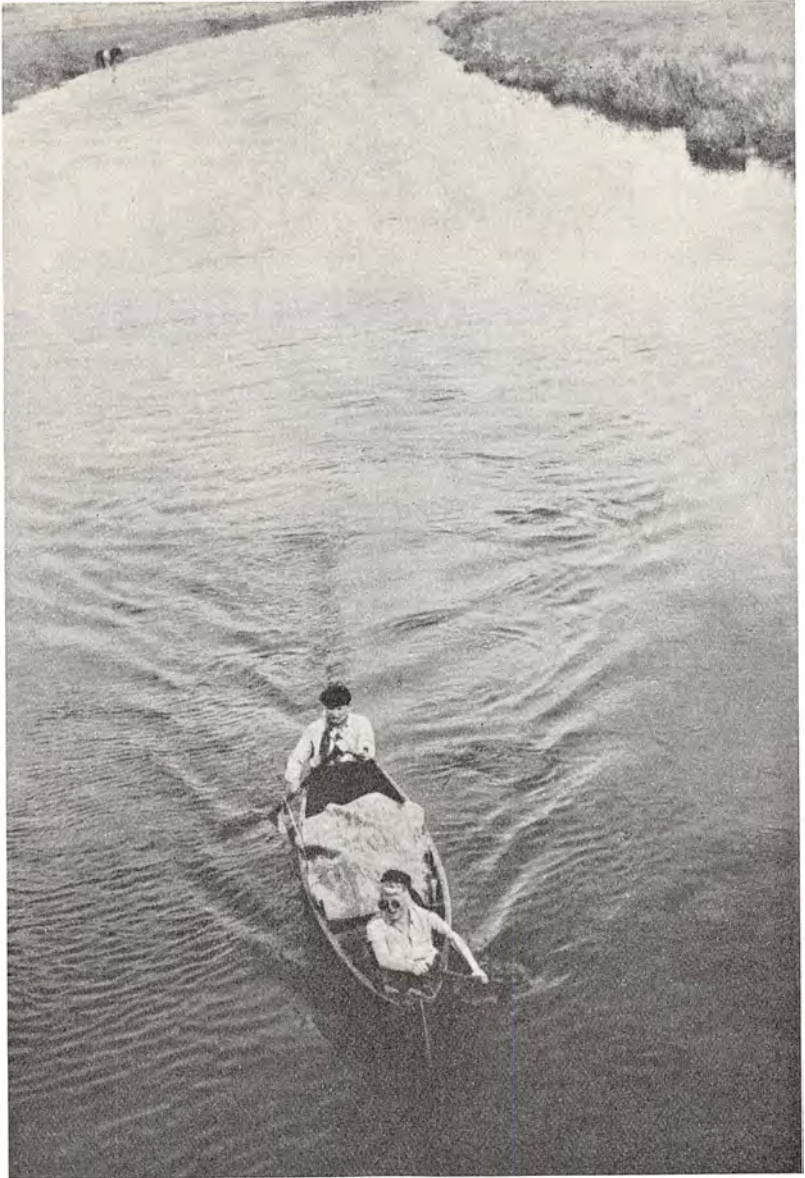
Dejlige Sommermorgen. I Gaar saa vi Himmelbjærg mellem forrevne Stormskyer, i Dag paa Baggrund af en lyseblaa Himmel, alle Linjer sitrer af Varme. Inde under Land ligger Vandet sortblankt som en skinnende Ebonitplade, hvori Skovbjergene spejler sig. I Fredstidens Turistbrochurer reklameres med, at 15 elegante og komfortable Dampere og Motorbaade

befarer Søen hver Time, i Dag er vor Kano alene om at trække en Stribe hen over det pudsede Glar. Vi glider ind gennem Borres Sø paa en lyseblaa Flade under et lyseblaat Tag i en Krans af Grønt. Stille! Ekkoet er langt som i Schweiz, det føles som en Synd at vække Naturen. Ovre fra de tre »Paradisøer« lyder svag Mandolinklimpren inde mellem Sivene, vi aner et elskende Par. Her er saa unaturligt dejligt som paa et Olietryk. Det var her Ib og lille Christine fra H. C. Andersens Eventyr boede lige ved Søen og sejlede i Brændeprammen ned til Randers. Hvor deres ensomme Skovhytte laa, kikker nu pyntelige Smaavillaer og Bungalows frem paa Skraaningerne, op ad Dagen er her en Sejlads som paa Themsen imellem Oxford og London, hvor Studenterne glider af Sted i deres fladbundede *punts* med en Pige og en Grammofon om Bord.

Da vi drejer ind gennem Kanalen til Silkeborg følges vi med et Par Fiskere, der ror hjemad med deres Fangst. — Har De fanget noget? raaber jeg. — Ja, to Aborre'! Lang Pause. — De sku heller ha været to Tuborre! Silkeborg begynder som en Stribe af Lysthuse og Baadhuse. Her hedder det: Hver Mand sin Kano! Vi besøger Danmarks to berømteste Kanobyggere, *Christensen* lige ved Kanalen og *Rasmussen* oppe i Skolegade. Christensen er den ældste, for 20 Aar siden begyndte han at bygge de første Kanoer i Danmark, før maatte vi indforskrive dem fra Hamborg. Vi passerer Silkeborg under Storkeknebren, de store Fugle flyver med brede Vinger lige over vore Hoveder. 48 Søer er deres daglige Spisekammer. Her rører sig et Liv paa Floden som i en Gade. Kanoer, Robaade, Enkelt-Mands-Sculler, Fire-Mands-Kaproningsbaade, røde Splitflag slæber langt i Kølvandet.

Gennem Slusen lempes vi forbi Papirfabriken. (For 98 Aar siden var her øde Hede, indtil Fabriken kom og rejste hele Byen omkring sig).

De tunge Porte lukker sig bag os, i Løbet af tyve Minuter synker vi umærkeligt tre Meter ned i Slusens sortslimede Kasse, det er saadan man synker i Drømme. Billedet ligner et Tableau fra Londons Dokker i »De smaa Landstrygere« paa Casino. Vandet siler ind gennem de øvre Bagporte og ned i Hovedet paa os. Samtidig aabner ogsaa Skyerne deres Sluser. Saa drejer Forportene sig langsomt foran Stævnen. Vi siger farvel til Himmelbjergsøernes Idyl og bøjer gennem Papirfabrikens lugtende Spildevand igen mod Øst ind i en ensformig og kedelig Gudenaen. Landskabet er øde. Jorden mager. Lyng og Sand. Alen er pløjet op og ligger i sorte Striber. Til begge Sider kun Siv og Siv. Spredte Herregaarde. Skrev jeg den første Dag, at det var Damesejlads at ro ned ad Gudenaen? Jo Tak, vi har faaet noget andet at føle. Hver Dag ny Modvind, øsende Regn, gennemblødt Tøj og Vabler i Hænderne ...

Vor Kano passerer under Bjerringbro. Man har regnet ud, at der kan sejle 1500 Kanoer samtidig paa Gudenaaen uden at se hinanden.

FOT.: JONALS

*Gudenaais Slyngninger ved Tvillum imellem Svostrup
og Kongens Bro, set fra Pramdragernes Sti.*

Vi overnatter i Svostrup. En ensom Hedekro. Hyggelig gammeldags med skinnende Kobber- og Messingtøj. Prægtig russisk Samovar, ægte Ceylon-Te. Hunden piber i Søvn paa Sofaen. En Ugle tuder i et Træ i Haven. Ud paa Natten blæser det igen op til Storm. Flaglinen klapper monotont mod Stangen. Oppe paa Loftet over vore Hoveder danser Spøgelserne en raslende Knokkeldans.

5. Dag.

Øde Egn. Ingen Mennesker. Aaen sortladen under graa Efteraarshimmel. Det er en hel Oplevelse at passere en Mand, der staar trist og ene midt i Plaskregnen og lader sit Vand med Ryggen mod Vestenvinden. Her mellem Silkeborg og Kongens Bro er Pramdragernes Træksti bevaret, vi skiftes til at løbe heroppe om Kap med Kanoen for at holde Varmen. Ti til tyve tungtlastede Kaage blev her hver Dag trukket ned til Havet. »Vestfarten« kaldte man det i Randers. En skønne Morgen sad Ib og lille Christine i Toppen af en af Prammene og gjorde Turen berømt, i Dag læser al Verdens Skolebørn derom i Eventyrbogen.

*Lilleaaen løber igennem Østjylland
og strømmer kort før Randers ud i Gudena.*

FOT.: D. G. U.

I Øjeblikket raser en heftig Kamp om Pramdragernes gamle glemte Stier. Lodsejerne vil græsse deres Køer paa de grønne Dæmninger og spærre af med Pigtraad. Vandrerne ønsker kun fri Passage. Foreløbig er Strækningen aaben de tyve Kilometer fra Silkeborg til Kongens Bro, og en skønnere Spadseretur kan man næppe foretage i Danmark, hele Vejen gennem uberørt Natur og langs den glidende Strøm. Om de andre Strækninger staar Debatten stadig, det juridiske Ejerforhold er saa indviklet, at end ikke Statsministeriet kan hitte ud af det.

Efter Kongens Bro begynder den lange kunstige Sø, der fremkom i 1918, da man stemmede Vandet op til Tange Værk. Det er en af Danmarks største Søer, 10 Kilometer lang, paa sin øverste Del før Ans et Eldorado for Fugle. I Krattet langs Bredderne har Jægere og Fiskere deres fladbundede Pramme gemt i Sivene. En Flok vilde Svaner stiger brusende paa Vingerne lige foran os.

Tange Værk er Danmarks største Vandkraftanlæg. Det holder i Aar 25 Aars Jubilæum. Men for at skabe det maatte Gudenaens Vande først

dæmmes op, og en kilometerlang Vold blev bygget tværs over Løbet, saa Faldhøjden kan stemmes op til 9 Meter. Derved fik 200 Lodsejere deres Marker oversvømmede og 50 Gaarde druknede; vi sejler hen over flere Landsbyer, og kun en enkelt kroget Gren rager op over Vandspejlet og minder om Fortidens Liv. Et Par Gange har der været Brud paa Dæmningen, men Skaden er hver Gang hurtigt blevet udbedret. Lykkeligvis! Hvis Vandet engang bryder igennem og Søen pludselig vælder ud i Dalen, vil Mennesker og Dyr uhjælpelig være fortabt.

Vi naar ikke helt frem til Tange paa Grund af skrap Modvind, men overnatter i Ans. Da alt er optaget, sover vi i *Kjellerup Handels- og Landbrugsbanks* Lokale. Her er kun aabent hver Onsdag og Lørdag fra Kl. 10—12, men uden for Kontortiden bruges Banken til Gæsteværelse. Skranken flyttes hen langs Væggen, og Pengeskabet gemmes i Krogen. Sød Søvn, Drøm om Millioner.

Bordet dækkes i Græsset
ved Bredden af Gudenaen.

FOT.: JONALS

6. Dag.

Hele Landet gemt i tyk Taage. Disen ligger som et uigennemsigtigt Sølvslør over Søen. Solen bare anes som en mathvid Tallerken bag det hvide Gardin. Vi maa sejle efter Kompas paa Gudena! *Kurs NNV, en Streg til N.* Ikke en Vind rører sig. Vi glider langsomt fremad i et overjordisk astralt Skær. Saa dan sejler man gennem et Maleri af *Corot*. Jeg mindes tidlige stille Morgener paa de italienske Søer. Lige under Kølen ligger Fortidens bølgende Marker og blomstrende Frugthaver, mange Steder er Vandet kun en Meter dybt, maaske passerer vi netop over en Kæmpehøj. Elektriske Kabler hænger lavt ned over Søen i tunge Buer, vi nærmer os Tange. Saa letter Taagen, og Værkets røde Bygninger dukker op for Enden af den lange græsklædte Dæmning, der spærrer Løbet. Vi skal udenom. Men

Direktøren har i Anledning af Jubilæet ladet lave et pragtfuldt Køretøj paa ægte Gummihjul og med ægte Gummiseler til at transportere Kanoer uden om Værket. Det er noget andet end den vanlige Bæren og Slæven. Inde i Maskinhuset koger og durer Dynamoerne, 55,000 Liter fosser igennem Turbinerne i Sekundet. Jeg tænker stadig paa Kildens 4 Liter oppe i Tinnet. Den Lille er vokset godt med Tiden.

FOT.: JONALS *Lystfiskere paa Søndagsfiskeri ved Randers Fjord.*

Her mærkes det, hvordan Gudenaen skaffer Arbejde og Føde til mange Munde. De to Kraftværker i Vestbirk og Tange skaber tilsammen 12 Millioner Kilowattimer elektrisk Kraft om Aaret, og Dynamoerne i Tange tænder Lyset over en stor Del af Midtjylland fra Limfjorden i Nord ned til Skanderborg og Silkeborg i Syd, mod Øst helt ud paa det mørke Mols. Efter Tange bliver Landskabet igen smilende. Alle vore Blomster vender tilbage, for første Gang ser vi Valmuens lille røde Flag i Farvernes Mylder. Trivelige Køer, sprælske Heste, Lyd af Mejemaskiner, Liv!

»Gudenaadalens By« Bjergringbro, hvorfra Tangeværkets Elektricitet fordeles over hele Dalen. Skeelernes fredfyldte Renæssanceslot Ulstrup for Enden af en lang Allé, hvor i Dag Forlystelseskongen *Torp* forbereder Markedssæsonen. Jernbaneknudepunktet Langaa, Røg, Sod, Damphvæsen, Piften, Ranging hele Natten.

7. Dag.

Dejlige Østjylland i al din storlinjede Frodighed. Aadalen aabner sin brede grønne Favn med Enge og Marker til begge Sider, randet af Banker med tunge Skovbølger. Velholdte Storgaarde med hvide Længer ligger halvvejs oppe paa Bakkesiderne og straalder pompøse og selvglade ud over Landet.

Den sidste af Gudenaagens tolv Laksegaarde, Frijsenvold (til højre), gemmer idag sine faldefærdige Mure bag gamle Træer. Billedet ligner et klassisk hollandsk Maleri.

Et mærkeligt Dyr dukker op foran Baaden og krydser fra Bred til Bred. Man ser kun en spids Snude og et Par Øjne stikke frem, men Kroppens lange Skygge, der anes nede i Vandet, henleder Tanken paa en Slange, i Virkeligheden var det nok en Odder.

Vi passerer en romantisk Ø overgroet med et Vildnis, hvorover høje Popler hæver sig. »Hollandsk Landskab« malet af *Ruisdael!* Midt i Grønheden ligger en forladt og faldefærdig Gaard, det hele gammeldags Maleri et Minde om en svunden Tid. Det er Frijsenvold Laksegaard, den største og sidste af Gudenaagens tolv berømte Laksegaarde, der skaffede den fine Randers Laks. Nu har Tangeværket fordrevet alle Laksene, og Frijsenvold smuldrer i Ruiner.

Straks efter ved en Drejning af Aaen stiger pludselig Randers frem som et moderne Fatamorgana forude. En stor, arbejdende By, der svømmer paa de grønne Enge som et lyserødt Stenbjerg hyllet i Høstdagens gyldne Dis. Øverst oppe Elektricitetsværkets høje hvide Skorsten som selve Byens Flagstang. Rundt om den en Krans af Kirkespir og ved Foden et Mylder af Fabriksskorstene, der hæver sig mod Sky som vor Tids Katedraler.

Vi møder en Flotille af Kanoer, væsentlig bemanded med henrivende unge kvindelige Studenter. Den ene af os siger: — At nogen gider ase op ad Aaen, naar man kan glide ned ad den! Den anden bemærker: — Hvem

der var ovre imellem Pigerne! Pludselig ror Førerbaaden over imod os, og Styrmanden udbryder med et lunt Glimt i Øjenkrogen: »Dr. Livingstone, I presume!« Rygtet om vor Gennemsejling af Jylland er naaet til Randers, og nu er Formanden for de jyske Turistforeninger, Direktør *Rousing Olsen* roet herud for at byde os velkommen kort før Rejsens Maal. Randers Turistforening ejer selv fire Kanoer, der bærer Navnene paa Byens Hovedhjørnestene: *Dragon, Laksen, Handsken, Pigen*. Ak, de tre første er forsvundet, men Pigerne er igen. Vi springer i Land paa nærmeste Eng, og de unge Studiner udpakker midt i Græsset en overdaadig Frokostkasse lige nysmurt fra Hotel *Den springende Laks*. Den iskolde Snaps dugger i Høstsolen. Vide flade Græstæpper saa langt Øjet naar. Landskabet her ved Østjyllands Grænse har fælles Træk med Marsken vesterude fra Turens første Dag paa Skjern Aa. En Gang imellem maa vi rejse os for at jage de løsgaaende alt for nysgerrige Køer væk fra Rejesalaten og Kylingerne.

Vi har endnu en lang og haard Fart tilbage med stærk Modvind. Vi passerer »Hornbæk«, hvor der bades fra Engene. Nøgenkultur. Et ungt elskende Par i Sivene. Skrig og Skraal fra et kommunalt Friluftsbassin.

Dalparti ved Nørreaa, der stoder til Gudenaå fem Kilometer vest for Randers.

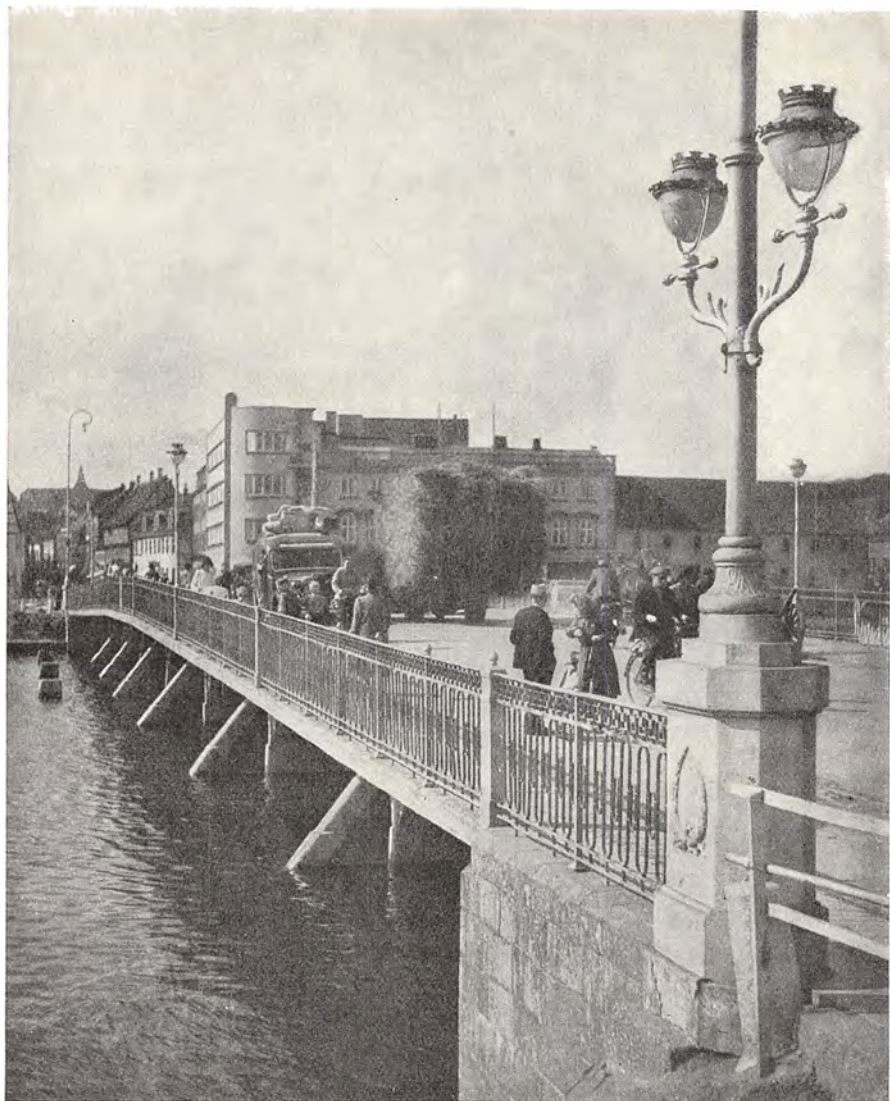
Lige uden for Randers ledes Gudenaalens Vand ind gennem det kommunale Friluftsbassin „Gudenaabadet“.

Fabriker. Forstæder. Endelig efter et Par Timers Sved glider vi under Sønderbro ud i Randers Fjord. Den lille Eskadre vækker Opmærksomhed, og Folk stimler sammen oppe paa Broen.

Forbi Havnens endeløse Kajmure af Cement naar vi endelig igennem Byen og møder atter Landets friskgrønne Siv. Her holder vi Rast hos den elskelige Baadebygger paa *Harders Værft*, der er en Nyskaber inden for Kanobyggeriet og udpønser raffinerede Typer.

8. Dag (Søndag igen).

Randers vender Ryggen ud imod Vandet, for ikke at sige, at den vender en grim Bagdel mod Fjorden med Kolonihavelysthuse, Skure, Baghaver, Affaldspladser. (Her venter en Opgave paa Turistforeningen!) Aaens Strøm spiller nu ikke længer nogen Rolle, derimod Havets Vekslen mellem Flod og Ebbe. Vi spørger undervejs ti forskellige Fiskere, men skønt de lever af Fjorden, er der ingen af dem, der husker, naar Tidevandet skifter. Men det er stille Vejr. Der staar ingen farlige Skvalp ind fra Kattegat. Aaen bugtede sig stadig afvekslende, men Fjorden er kedsommelig lige og ensformig. Til begge Sider kun Siv, Siv, Siv. Saadan ender vi i Randers

Under Sønderbro i Randers glider Gudenaen ud i Randers Fjord.

som vi begyndte i Skjern. Bagved Sivene hæver Dæmningerne deres grønne Volde, hvor klaprende Vindmøller pumper Vandet op fra de lave liggende Enge; Møllevingerne tegner sig mod Horisonten som kæmpemæssige Urskiver.

Søndagsliv paa Fjorden. Straks i Tjæreby Bredning brydes Freden af Skud, Mord og Rov. Søndagsjægere plaffer inde mellem Sivene, og tu-

NORDISK PRESSEFOTO

I Randers Havn afløser Cementkajer for en lang Strækning de grønne Sivbredder.

sinde Svaler farer op som en sort Snestorm og formørker Himmelen, Søndagsfiskere sover over deres Medestang, Søndagssejlere daser paa Dækket i en Os af stegt Aal.

Ved Uglehuse drejer Fjorden ret nord ud til Havet. Langs Bredderne har Randrusianerne rejst primitive Sportsstuer og Fiskerhytter, bare et Rørtag ned til Jorden, en Skorsten og en Flagstang.

Fjorden, der begyndte 100 Meter bred i Randers, er efterhaanden vokset til $1\frac{1}{2}$ Kilometers Bredde, en formelig Sø. En lang Række Kapsejlere staar indefter i Køl vandstribe. Galeasen *Anna af Danmark* med paa-malet rødt Dannebrog bringer os den første Hilsen fra de store Vande. Vi lander for Natten ved Mellerup Færgested.

9. Dag.

Mellerup ligger midt i Gudenaadalens Enge. Støvringgaards Mure titter frem bag lidt Skov. Dette milevide grønne Billardklæde fyldt med Drifter af rødt Kvæg er Kronjydernes Kongerige. Her holdt Godtfolk til lige fra Oldtiden. Ovre paa den anden Bred ligger *Amleds Grav* midt i en

Paa Randers Fjord synes Damperne at sejle paa de grønne Enge.

FOT.: JONALS

Klynge af Slotte og Herregaarde. Herfra stammer Randers' Rigdomme. Her var ogsaa Revseren *Henrik Pontoppidans* Barndomsland. Inde paa Torvet har Raadhuset netop sænket Flaget paa halv for Byens Æresborger. Men Livet gaar videre.

Regn! Regn! Regn! Alt er graat og stille. Vi fortsætter udefter midt i Dampernes Sejlløb. Hvide Koste om Styrbord, røde Bøjer om Bagbord. Tidevandet bærer os hastigt udefter. En ny Hverdag begynder. Fiskerne pusler i deres Baade. Jeg prajer dem og spørger om Ruten. Oppe i Aaerne var alle Svar i Kilometer, nu svarer Fiskerne i Sømil. Vi nærmer os Havet. Padlen fanger en Ugle, og jeg faar lidt Sprøjt i Ansigtet. Vandet smager salt. Salt!

Forude spærres Synet af Marker og Skove. Men pludselig trækker Landet sig til Side som to Kulisser paa et Teater og aabner for Kattegat. Et Par Bundgarnspæle. En Jolle for Anker. En Maage. En drivende Bøje. Silende Regn spætter Søen med Ringe. Graat Taagesløv over det hele. Typisk dansk Strand i ægte dansk Vejr ...

Uden for Udbyhøj hjælper vi en Lystsejler fra Frederikshavn af Grunden. Paa Søen er vi alle Kammerater. Inde i en Krog af Havnen haler vi Ka-

Den berømteste af alle Danske, Prins Hamlet, ligger begravet i en Høj paa Ammelbede, 11 Kilometer øst for Randers.

noen op i Sandet og stryger vor lille blaa Vimpel. Den har paa 14 Dage trukket en himmelblaa Streg tværs over Jylland. Det er alt for hurtigt, man bør bruge mindst den dobbelte Tid for at opleve de mangfoldige skiftende Indtryk. Alt i alt en Sejlads paa over 200 Kilometer, saa langt som fra København i lige Linje til Flensborg Fjord.

I sit store Værk »Danmark« skrev *Daniel Bruun* allerede for 23 Aar siden: »Ved at transportere en Kano nogle faa Kilometer over Land fra Aa til Aa vilde man kunne foretage en Baadfart tværs igennem Jylland, fra Ringkøbing til Randers Fjord — en Ekspedition, der vilde give sin Udøver et levende Indtryk af den jyske Naturs rige Afveksling.« Det er blot det, vi her i al Beskedenhed har forsøgt.

Gammelt Litografi med Udsigt fra Flintebjærg over Randers og Aadalen mod Kristrup.

DET GAMLE RANDERS

Af OTTO ANDRUP

MAN har saa ofte og saa meget hørt om de berømte 13 Landeveje, som fører til Randers, og de befolkes i Fantasien med Biler og Lastvogne, Køretøjer med svære jyske Heste og vandrende Smaabønder med deres Produkter, alle skal de til »Rais« for at handle. Men for en Dreng, som levede der i Byen for over et halvt Hundrede Aar siden, var Vejene noget andet; det var Udfaldsportene til et stort Rige, som i sit stadig skiftende Udseende aabnede vide Drømme: lyngklædte Bakker og tætte Gaarde, som luvede sig i Læ under dem, Skove og Smaasøer, stolte Herregaarde og stadselige Bondebyer, og vævet om alt dette et Land, storslaaet, vidt, bredt, med uendelige Perspektiver og en Himmel, der med sine storladne Skyformationer og deres dramatiske Bevægelser i Torden og Uvejrløftede Barnesindet ud over alt det dagligdags.

Byen selv, det gamle Randers, der laa saa lunt langt inde i Landet og dog var en Søkøbstad, havde vel sit Præg af svær, gammel, sindig Borgerlighed. Nu er Gudenaen en relativ smal, omend vandrig Flod, men den brede Flodseng fra før er kendelig. Byen, ved Overgangsstedet over Aaen, ved dens Udløb i Fjorden, laa paa et godt og handelsmæssig sikkert Sted, dèr, hvor Hærvejen sydfra førtes over den store, vandrige

FOT.: ZEHNGRAF

*En gammel Købmandsgaard med Svalegang og udvendige Trapper.
Den kamprydede Gaul viser, at det er fra Paasesønnernes Gaard paa Raadhustorvet.*

Floddal, og har vel ligget der fra ældgammel Tid. Udenfor, paa Syd-siden, ligger Kristrup, en ældgammel By, vel fra Kristendommens Indførelse, som Slesvig overfor Hedeby, og nær Randers kom Svend Grathe med sin Flaade og sin Hær, før det skæbnesvangre Slag gjorde Valdemar den Store til Danmarks Enekonge. Ældre endnu er Hamletsagnet, som af erfarne Sprogforskere knyttes til Egnen med de store Enge — Historien om Bremsen og Avnen — og til Ammelhede paa Højderne Syd for Fjorden paa Vejen ad Gl. Estrup til.

De mange Veje førte Handelsmænd og Hærmænd til Byen. Vi mindes Niels Ebbesens Daad. Men ikke alle fremmede fik en saa umild Behandling som den kullede Greve. Fremmede Købmænd stævnedes did og forlangte god Levemaade; Randers-Øllet, det stærke Burøl, fik Ry; og Sælgerne af Landets Produkter tyede ogsaa derhen, hvor de vidste, man ikke drak Lidkøb i Tyndtøl og Sprøjt; nogen Risiko var der jo altid at løbe, men det var kun et Krydderi, og det er vel Udslag af fælt Konkurrencenid, naar Ordsproget siger: »Wer von Randers kommt unbesoffen und ungeschlagen, der mag von grossem Glück sagen«.

Randerskøbmændene blev store; »de Paasesønner forbygger alle Borge«,

Randers ligger opad det stejle Flintebjærg; her er en af Smaagyderne i den gamle Del af Randers med de smaa venlige Huse. Nytiden melder sig ved det høje Beboelseshus. FOT.: JONALS

staar der i Folkevisen, bygger sig Byhuse, som gør Adelsborgene til Skamme, en fæl Torn i Øjet paa Stormændene; en af dem, Lauge Brok, slog da ogsaa 1468 Niels Paaske ihjel, hvad der blev ham en dyrebar Spas. Og vi ved, hvad Burøllet kom til at betyde i Danmarks Historie, da Skipper Clements sejrige Bondehær vilde tage Randers, men ikke naaede længere end til Øl-Kældrene udenfor Byen og derefter, vel sagtens derfor, hentede det afgørende Nederlag.

»Du gamle Laksestad, berømte Rigdomskiste«, kunde en Digter endnu i det syttende Aarhundrede synge om Byen. Siden da er vel adskilligt forandret, selvfølgelig med Hensyn til Laksene. Vejene førte stadig Folk til Staden, Torvedagene var stadig store, og alle mødte frem dør; Lensmanden paa »Dronningborg«, Kongeborgen i Byen, Esge Brok, gik selv paa Torvet og købte Forsyninger til sin og Rigens Fornødenhed.

Aah! disse gamle Huse i Byen fra det syttende Aarhundrede med deres rigt udskaarne Tømmerværk, deres udkragende Stokværk, udvendige Trapper og Svalegange. Hvilken Leg for os Børn paa de store Lofter, hvor Kornet kunde ligge alenhøjt; Entring over Svalegange, Flugt over Tage og dristige Spring fra Gavlene ned paa andre Tage. Vi var Sø-

Hvor den gamle Bindingsværksgaard med knægtsmykket Facade laa, ligger nu Loveapoteket paa Torvegade, overfor Hotel Randers. I Baggrunden Torvet med Niels Ebbesens Statue.

røvere; de gamle Huse Skibe. Jeg gaar endnu, naar jeg kommer til Byen, og ser paa disse prydelige Huse og muntre Svaler og undres over Ungdommens Leg.

Konservativ var Randers, i Handel, i Væremaade, i Forhold til de fremmede Elementer. Bred og med begge Ben paa Jorden; lidt Flyvekuller engang imellem mod det nye. Før i Tiden kom 1500 Bøndervogne hver Lørdag til Byen; Banerne mindskede Antallet, men de gamle Købmandsgaarde havde alle de mange og store Stalde, saa Vognene kunde fraspændes, og Lofter til Korn ofte i mange Etager. Underst Stalde til Studefodring. Selv har jeg levet i saadan en gammel Købmandsgaard, husker Lugten fra de bitre Hestestalde og de sødlige Kostalde. Købmændenes Brænderier var nedlagte, men daglig kom en Vogn, som en Ajletønde nu, med den varme Bærme fra Spritfabrikken, og i lange, aabne, udvendige Rønder løb den dampende, søde, krydrede Bærme ned for at fordele sig til de forskellige Krybber. Der var mange Drengefingre, der blev stukket ned i dette dejlige, søde Fluidum.

Saa begyndte Omlægningen af Landbrugseksperten og dermed ændredes meget. Enkelte vovelystne og fremskuende gik hurtigt med, som Ankerstjerne; sindigt stod andre imod, selvom det kriblede for at prøve det nye.

I Bindingsværksgaarden i Storegade havde et Bødkerværksted til Huse. Disse gamle Gaarde med deres Krinkelkroge og Skjulesteder var ideelle Legepladser for os Skoledrenge.

Gamle Niels Ove, en af Storkøbmændene, tænkte ogsaa paa at prøve og forebragte det endelig for sin Hustru, og hun sagde ordsprogligt, konservativt og fast: »Bette Niels Owe; flyw som Do har Fedre til.« Saa blev han ved det gamle.

Dette mærkelige Borgersamfund i Randers! Der var høje Embedsmænd, der var Garnison og mange lærde Folk; men Klikker kom ikke frem; Snobberiet kom aldrig i Blomst; i fælles Endrægtighed mødtes man i Klubben til Whist eller Lhombre. Obersten hed von Freiesleben, men benævntes Freiesleben, Herredsfogeden von Honnens, altsaa Honnens.

Og i Overensstemmelse med den borgerlige, selvsikre Livsførelse kunde Tonen blive kraftig og fast. Som Dreng kom jeg med nogle Kammerater op til en af disse gode, betydningsfulde Borgere, hvis Indsats i Byens Liv, ogsaa aandeligt set, havde været af stor Betydning; jeg husker endnu Legen paa de lange hvidskurede Gange, Kigget ind i de mange smaa Stuer med Mollsgardiner og enkle, sparsomme Møbler, Lofternes og Pulterkamrenes Eventyrverden. Saa blev der kaldt ned til Kaffe i Dagligstuen, hvor Manden selv sad midt i Sofaen, og hans to gamle Søstre, der styrede Huset, som vanligt tog Plads paa hver sin Forhøjning ved Vinduet med Gadespejlet. Der var ogsaa en Gæst, en ældre Dame

Op ad Torvegade svinger 5. Dragonregiment ind paa Raadhustorvet. I Spidsen rider den unge Prins Christian, nu vor Konge.

fra Sjælland, saa fin og dannet, som, maaske lidt demonstrativt overfor os Børn og andre, demonstrerede Højheden af det aandelige Niveau nær og i Hovedstaden med utallige Hentydninger til længst afdøde Koryfæer i Aandens Verden. Saa trak den gamle Herre sin Snustobakke op og tog sig en Pris og dæmpede Virkningen deraf i et stort broget Lommetørklæde. Med forklarende Gebærder til os unge skyndte Damen sig saa at sige: »Men snuser De virkelig, Herr ...!« Og roligt med en stivnet Maske, som viste Humoren, sendte han hende til Vægs med et: »Jo, kære Frue, De ved, der staar: En Pris imellem gode Venner gi'r ofte Luft i begge Ender.« Det blev en Flugt, og hun sad der som en Skrukhøne, der aner en Høg.

Men den djærve Borgerlighed i Randers var som et Skærnbrædt mod Hovedstadens og Nyfigenhedens Befamling. Der læstes i Byens Borgerkredse som aldrig nogensinde i Hovedstadens; man fulgte med i Litteraturen, den nye, den udenlandske og den oversatte, ofte særlig i den tunge Retning. Tysk, stundom Fransk, sjældnere Engelsk. Men man fulgte med. Og saa Musikken, »Brage« med dens tusindtals Medlemmer, som kunde kalde Verdens store Musikfolk til Randers, naar deres Vej

faldt over Skandinavien, og hvor vi Skoledrenge rundhaandet havde fri Adgang. Musikken i Hjemmene, Bach, Beethoven, Mozart, Operaer, ja, Wagner, og forresten ogsaa nyere Musik, ikke mindst Romancer og Sange! Dilettantorkestre, der endog fremførte hele Akter af Operaer; jeg husker Verdis Trovatore, med Vinhandler Riis (Riis & Dreyer) som Dirigent, og Grosserer Balthasar Berg som en stærkt hørlig primo Violin. Der var en bredtanlagt Kultur over den gamle By. Lægerne anlagde Samlinger; Dr. Bays Renaissancemøbler og Fajancer var landskendte, og Dr. Lassen havde en faible for gamle Bøger og for barokt Sølv. Det kunde falde Købmændene vanskeligt at følge med i de Interesser. Ved et Middagsbord, hvor en 5—6 gamle Sølvkrus, Pragtstykker fra Egnens Bondegaard, paraderede som Udsmykning, sagde en af Millionæerne: »Ja, det er kønt, men det er vel dyrt,« og oplyst om deres Værdi, der for os nu synes minimal, et Par tusinde Kroner ialt, sagde han med Betagelse i Stemmen: »Ja men Doktor, tænk da paa Renterne!« Hvad der var meget stort og meget rundeligt, kunde man gaa med til at ofre; men saadan Kasten med Penge, Nej! Kosten, som Livet, var forsigtig, økonomisk, nøjsom. Ankerstjerne undte sig den Luksus at købe en af disse Flasker som to Balloner, hvoraf man ved Hjælp af en Patron Kulsyre kunde lave sig selv sit Sodavand, og den paraderede stadigt hos ham med Saftevandsflasken under hans Siesta efter Middag. Det var et mærkeligt Samfund, det i Randers, hvor Navn, Eksamen, selv Penge betød mindre, end dersom man var ordentlig, flittig, paalidelig.

Dr. Bay var i Slutningen af 19. Aarh. en stor Samler af Antikviteter. Denne pragtfulde Fylding til et Skab var i hans Eje, nu paa Museet. Den er udført af den berømmelige Billedskærer Mikkel van Groningen omkring 1600 og viser Judith med Holofernes Hoved.

Typisk Fotografi af et Ægtepar fra et velstaaende Randers hjem i Halvfjerserne. Der er Soliditet over Manden; Kvinden med Bogen repræsenterer det immaterielle.

Der var ringe Standsforskel, men Dørene var overalt aabne for nogen, lukkede for andre.

Har jeg givet lidt af Tonen fra det gamle Randers, som jeg oplevede det, vil man maaske forstaa dets Soliditet, dets Bæreevne, dets Fasthed. Men i en Smaaby huserer Sladder og Nysgerrighed, siger De, belært af utallige Københavnerromaner. Jeg tror det ikke, i hvert Fald ikke dengang i mit Barndoms Drømmeland. Der var andre og tungere Interesser, som tog Tiden. Gadespejlene! siger de underfundige. Aah, ja! Jeg husker dog kun een Gang, Familien blev kaldt til Vinduerne, og det var en Valg-

dag. »Nu kommer Ministeren«, lød det, og ned ad Gaden skred Finansminister Lüttichau, Randers' Folketingsmand, med høj Hat, tror jeg, og aaben Frakke, hvorunder Diplomaten saas, flankeret af den kgl. Borgmester, — en saadan havde Byen da, — Politimesteren, og med et Følge af Byens gode Borgere; de skulde nu til Valglokalet.

Byen og dens Tone gav Basis, Omgivelserne Drømmene. Fra Tagkammeret saa man milevidt ud over Aadalen. Naar Toget i Langaa sendte sin hvide Damp ud af Skorstenene, tog man Tøjet paa for at gaa til Stationen, hvis man skulde med Nordpaa. Blikket var indstillet paa det fjerne, Lyngbakkerne, som dannede Gærdet om Aadalen, den store, grønne Flade af vide Enge med Aaens majestætiske store, sølvblanke Slyng som en tyrkisk Sultans Paraf.

De 13 Veje, som førte til Randers og fra Randers, Oplevelse paa Oplevelse, naar vi til Fods eller paa Cykle om Morgenen i Dæmringen før Skoletid — der er jo mægtige latente Kræfter i de unge Aar — tog os en 4—5 Mils Tur før Skoletiden, gennem Skovene, Svømning i Fus-

sing Sø, eller blot ud gennem Landet for at rase Kræfterne af os; eller de store Opdagelsesture Lørdag Eftermiddag. Blicher-Eggen mod Nord med Spentrup og Gassum, som en Pilgrims-gang; det idylliske Mariager med Ho-høj, hvor der skulde være fundet Guld efter de Gamle; Vejen mod Hadsund med Trudsholm, sagnomspundet, og Niels Lykkes prægtige Overgaard. Vejen langs Fjorden mod Skovene ved Mellerup, de næsten pralende store Bøndergaarde i Harreslev og med Støvringgaards røde Kloster, hvor Haven med den store Sneglehøj var som et Eventyr. Vest for Fjorden Turen over Asferg med den mærkelige Udsigt over Fjorden,

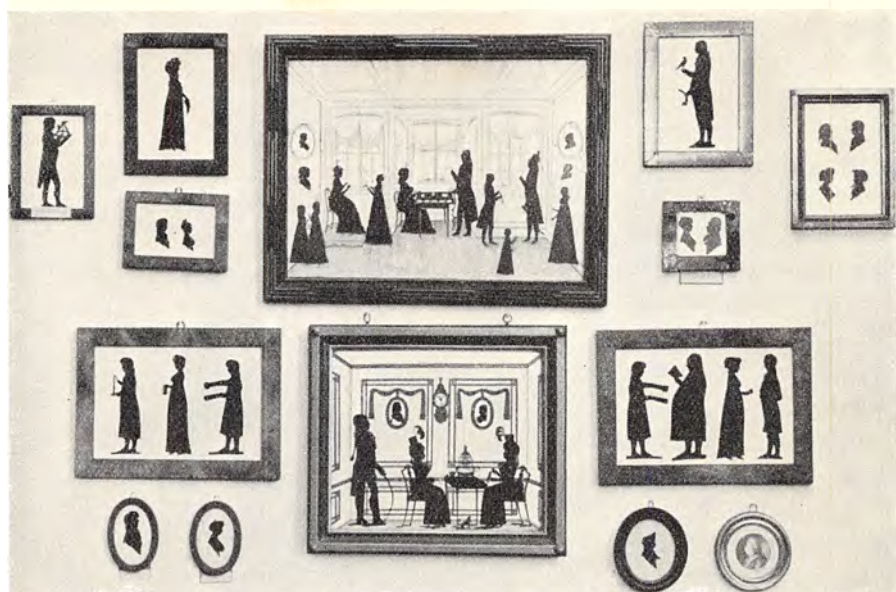
hvor man i Kanalens Sølvsnor mellem grønne Flader kunde se Skibene komme ind, som sejlede de midt i Engene, Gl. Estrups stolte Borg, Rosenholms forfinede lille Slot, og saa hjem over det mægtige Klavsholm, stort og køligt med sine Udenværker, et Indtryk som Frederiksborg Slot; dør havde en Dronning resideret. Og Udflugterne med Skolen til Lavrbjerg og Lerbjerg ved de vilde Skove og med Bidstrup Herregaard, de rige Lichtenbergers Stamsæde, Turene i Statsbanernes Bænkevogne (hvor man kunde finde Paaskriften »Plads til 15 Svin«) eller vidt op til Rold Skov og Blaakilde, fantastiske Oplevelser.

Man drog i Flok, og man gik ensom. Ungdommen har sine Perioder, hvor de gror bedst i Ensomhed, og hvor alle de tunge Problemer om Religion, Politik, Socialforhold maa gennemtænkes alene, eller hvor Weltschmerzen hæver Barnesjælen til Højder, hvor ingen andre kan være med.

Om Vinteren laa hele Engdalen oversvømmet som en mægtig islagt Sø; Skøjterne paa, og de farefulde Ture milevidt frem over Fladerne og de forræderiske Grøftevaager og Sprinkelis. En, to, maaske fire sammen,

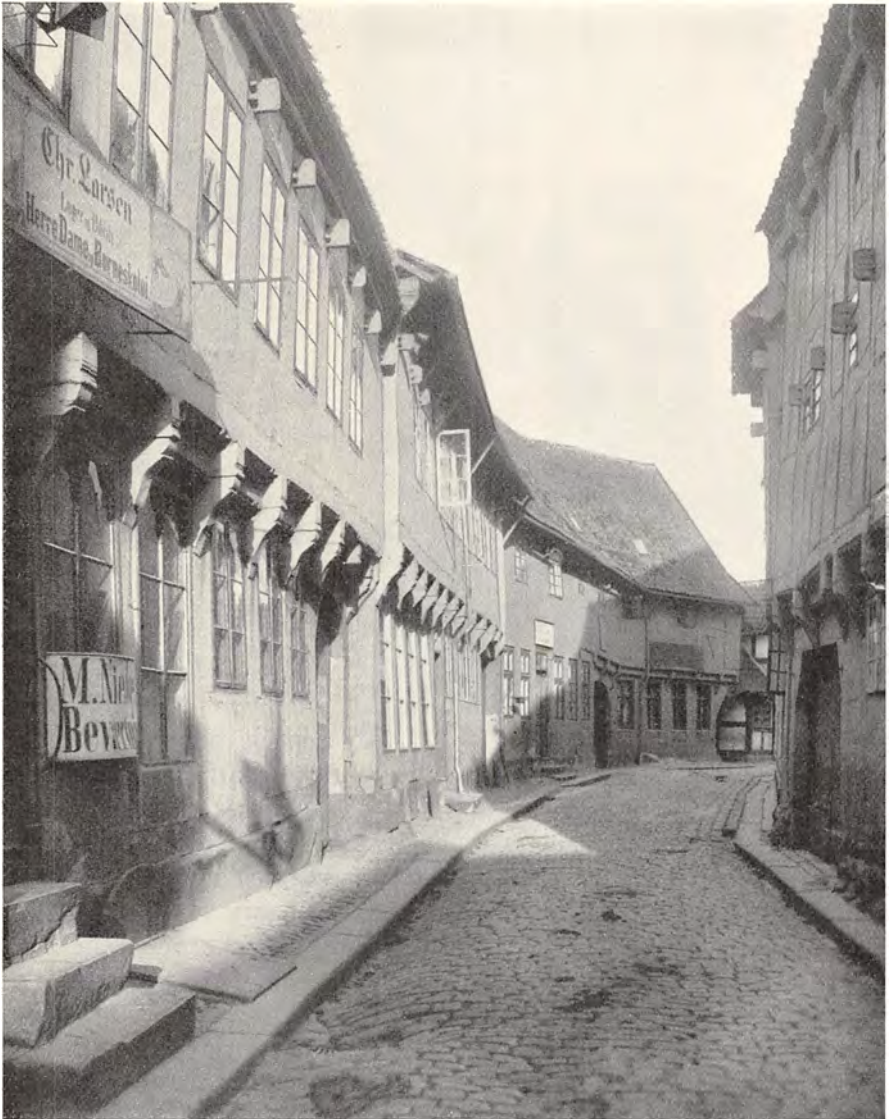
Lejlighederne i de gamle Gaarde var baade rummelige og hyggelige. Et Kig fra Redaktørlejligheden i Randers Amtsavis's Gaard. FOT.: J. CHRISTENSEN

Gennem Aarhundreder sad samme solide Købmandsslægter paa deres Gaarde i Byen, og Medlemmernes Ambition tilfredsstilledes med Officerschargen i Borgervæbningen. Her er nogle Billeder fra det Bayske Hjem.

sjældent flere. Men om Sommeren kom egentlig Festtiden, naar Baadene kunde lejes, og man i et ganske lille Selskab med eller uden Madkurve kunde ro op eller ned ad Aaen, lægge sig ind mellem Sivene, fiske, døse, suge hele Naturen ind til sit Hjerte, eller gøre Landgang paa Engen og begrave sig i det friske, duftende Hø. Eller de hæsblæsende Cykleture i Omegnen, naar de blaa Dragoner holdt Øvelse; de opdagede jo paa den Tid, — jeg tror, det var en gammel Randers-Oberst, som gjorde Opfindelsen — at Rytterne ogsaa kunde ride udenfor Vejene, mod den gamle, gængse Tro, som havde kostet os saa meget i Krigene. Og nu saa man de blaa Pletter sprede sig i Terrainet, og en lang, leddeløs, storøjet Prins lege med af Hjertens Lyst.

Jeg ved godt, at der var meget alvorligt og gedigent samfundsgavnligt i Randers, *Scandia*, hvor Jernbanevognene blev lavede — jeg kan endnu se de gamle Værksteder ved Hospitals Kirkegaarden — Rebslaeriet, Maskinfabrikken o. s. v., og Skolen med de faa uforglemmelige Timer og de mange glædeløse, de gode og kære Lærere og de perfide, troløse og opblæste. Ak ja! Og Pigeskolerne, Frøknerne la Cours eller Frøken Nistedes; dér var det dog — sandt at sige — mere Eleverne end Lærerkrafterne, der interesserede os. Og naturligt glider Tankerne fra Pigebørnene til Skovbakken og Tøjhus haven, og om Vinteren til de parvise

Fra Vestergrave. Den smukke, knægtbyggede Bindingsværksgaard FOT.: ZEHNGRAF
til venstre er fra 17. Aarb., som Gaarden lige overfor. I Baggrunden Porten til Rosengaarden.

Kælketure paa Vestre Altan, den Gang Byens bedste Kælkebane. Men hvad rager alt dette en Turist, kan man spørge! Det er jo dog noget helt andet, man i Dag faar at se; Skovbakkens Vildnis er afdrevet og erstattet af Nyplantninger, »Vestre Altan« afgravet og næsten sløjftet. Havnen er tilkastet og Kajerne aabnede paa et nyt Sted, de fleste Svale-

Prins Christian fra sin
Rytteruddannelse i Randers i 1892.

gange er forsvundne, og de gamle Huse har faaet fine store Ruder. Raadhuset blev sat paa Ruller og flyttet. Bøndervognene er under almindelige Forhold erstattet af Biler. Gader er brudt igennem, og provinsielle Pragtbygninger er opførte rundt i de gamle, rolige Ensembler af Købstadshuse. Den gamle Latinskole med Tavlen om »de Skatte, som Rust og Møl ej fortærer« forvandlede til Kommunekontor, og et Pragtslot er rejst højt paa Flintebjærget for at optugte den Ungdom, som vil gaa ind til en Tilværelse, hvor Ernæringen væsentlig bliver henvist til Pallas Athenes Mælk. Smaa og store Fabrikker gror

frem, og man sværger til deres Produkter. Er ikke »Thor«s Øl Landets bedste, i hvert Fald Jyllands, saa det maatte ugentlig forsendes til Øerne, hvor gamle Randers Folk ikke vel trivedes uden det.

Der er visselig meget at se i Randers. Huse, Exterieurer, »Gravene«s beskedne Husrader; et Museum, ovenikøbet et forbløffende godt Kunstmuseum, kræsent og velafvejet. De tunge Handelsherrer, der helst færdedes i Arbejdstiden i Træsko, er afløst af elegante, solide og selvsikre Købmænd og Grosserere. Fabrikker og Stovværksteder vokser frem. Man sover ikke; hele Egnen er endnu stærkt og fast knyttet til Staden. Tænk blot paa, hvad Elektricitetsværket betyder. Erhvervslivet er ikke Wild-West, det er ikke Oversmartness, Stilen holdes; men ogsaa det gamle solide, prøvende og vejende, jordfaste Virkeligheds-Præg. Der er gjort enorme sociale Fremskridt, Byen omgives af uendelige Parker, der er skabt saare meget for gamle, fattige og Børn; i visse Retninger er Byen Mønster paa Forsorg. Prægende dens Udseende er Kampen mellem det moderne, praktiske, rationelle og det tilvante, maaske snurrige, men fast-

groede. Man lever stadig godt og solidt i Laxestaden. Hvilken Besøgende mindes ikke med Glæde Hotel Randers, »den springende Lax«.

Og som Modpunkt mod Dagens Krav, det formelle, det erhvervsbetonede, Realiteterne, har man nu som før det vide Spillerum i Aadalene, med de altid vekslende Skyformationer, de store Vidder, Draget af Uendeligheden. Det er Drømmenes Rige, der stilles dør ind paa langt Sigt, og Drøm avler Daad.

Jeg har blot villet kalde Byen frem for Læserens Øje, som den var for en Menneskealder siden, saa De kan opfatte den, naar De læser Randers-Litteraturen — Henrik Pontoppidan, Karin Michaëlis — eller stifter Bekendtskab med Videnskabsmænd som Vilh. Thomsen og Frederik Poulsen. Fantasiflugtens Uendelighed ud over de større Vidder end andre har til sin Raadighed, og dog stadig noget nøgternt, jordbundet, forstandigt opsummerende — Drømmene blev Virkelighed; forstaa Menneskene og forstaa Byen.

Er Randers ændret og bleven mere moderne, er Udsynet dog det samme som i gamle Dage. Endnu lægger Skove og Plantager Krans om Byen, og Gudenaas tegner sit Løb i Slyngninger paa kongelig Vis; Pilgrimsrejserne til Blichereggen udgaar fra Randers, og tænk paa Gl. Estrup, Rosenholm og Klavsholm. — Stadig drages Øjnene langt ud mod de fjerne Bakker. Der staar en Dis af Drøm om Randers, mærkbar for følsomme og aabne Sjæle. Tag De trøstigt derhen.

Udsigt over Randers fra Øst. Man ser over Byen mod St. Mortens Kirke i Midten og St. Peders Pyramidespir mellem Træerne paa Bakken over Markedspladsen.

FOT.: NATIONALMUSEET

Kaasernes Stovringgaard, bygget i Christian IV's første Tid. Fra Adelseje kom den til Slægten Fuiren, hvis sidste Medlem Geheimeraadinde Harboe oprettede den som et Jomfrukloster efter sin Død 1735.

De Skeelers Gaard Ulstrup, bygget i Frederik II's og Christian IV's Tid. Den har givet Blicher Stof til mere end en Novelle.

FOT.: NATIONALMUSEET

FOT.: NATIONALMUSEET

De Brokers og de Skeelers Gammele Estrup, Jyllands stateligste Renaissancegaard. Nu rummer den „Jyllands Herregaards Museum“ med mange smukke Eksempler paa den jyske Herregaardskultur.

Den skønne Gaard, Katholm, som Thomas Fasti byggede i Tiden omkring 1590.

FOT.: NATIONALMUSEET

FOT.: NATIONALMUSEET

Fra Rosenholm. Indkørslen i Portfløjene. Tavlen over Porten bærer Jørgen Rosenkrantz's og Dorte Langes Vaabener samt Indskriften: Perfectum (fuldført) 1567.

FOT.: NATIONALMUSEET

Et halvt Aarhundrede yngre og rigere i sin Stil er Portalen paa Skeelernes Hovedsæde S o s t r u p, der en Overgang bed B e n z o n, men nu atter bærer sit oprindelige Navn.

Herregaarde

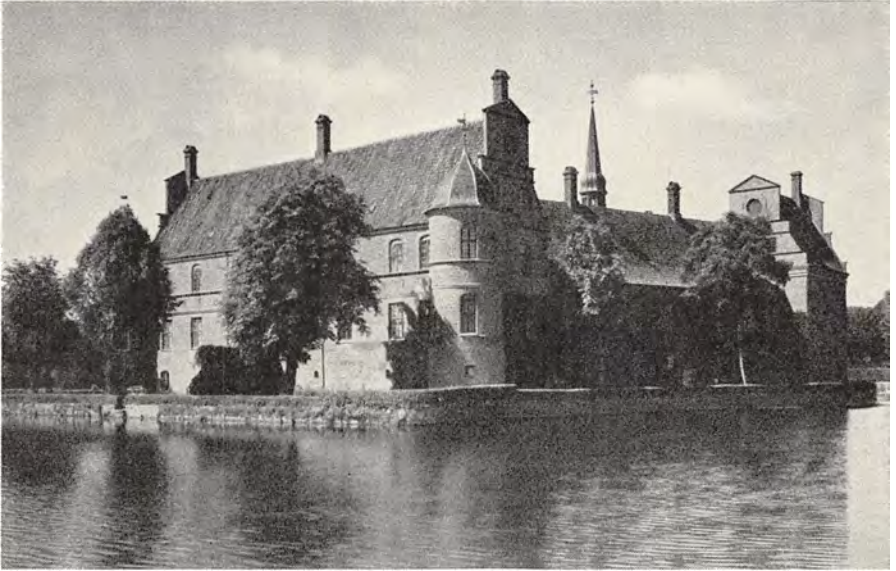
FOT.: DANMARKS NATURFREDNINGSFORENING, S.W.

*Den fine lille Portbygning paa Rigens Raad
Jørgen Rosenkrantz's Herregaard Skaffø-
gaard, som han byggede omkring 1550.*

*Hans Axelsen Arenfeldts stolte Hus paa
Ruggaard, bygget paa Frederik II's Tid.*

FOT.: JONAS

Det yndige Rosenholm, som den fintdannede Jørgen Rosenkrantz byggede i Frederik II's Dage. Den har, ogsaa indvendig, mange Træk af sydeuropæisk Arkitektur.

Løvenholms Østfløj med de to runde Hjørnetårne. Det er Anders Banners Hus fra ca. 1580, da Gaarden hed Giessingholm.

FOT.: NATIONALMUSEET

Den fornemme Modtagelsestrappe paa Klavsholm, det fornemme Barokslot, som Groskansler Conrad Reventlow byggede omkring Aar 1700, og hvor hans Datter Dronning Anna Sophie som Enke residerede til sin Død 1743.

FOT.: A. MELDGAARD

Spentrup Kirke og Præstegaard, set fra Øst. Præstegaarden er i det væsentlige som i Blichers Tid, ogsaa indvendig.

ST. ST. BLICHER I RANDERS OG RANDERSEGNEN

Af E. BJØRNBAK

RANDERS er sikkert Blicherbyen mere end nogen anden By. Af de 65 Leveaar, vor store Digter fik, blev godt og vel de 27 henlevet i og ved Randers; de øvrige 38 Aar henlevede Blicher paa fem forskellige Steder. Randers By og Omegn blev tvundet som en Traad i hans Livsvæv. Der blev tvundet mange forskellige Traade ind i dette, og det var langt fra gylden Islæt altsammen. Men at Randers og Omegn var en stærk Traad i hans Livsvæv, kan enhver se, der kender noget til Blicher og hans Virke. Vi kan kun være glade for, at Blicher fik sine Drengaar og senere seks Manddomsaaar paa den jyske Hede. Thi ud af Mødet mellem ham og Heden er sprunget noget af det herligste, vor Litteratur ejer. Men vi vil ikke glemme, at det var i Spentrup Præstegaard, 10 km Nord for Randers, at hans Noveller og Digte blev til. Blicher kom til Spentrup 1825, og det var først i 1827, han for Alvor begyndte at slaa sine Streng. Før den Tid havde han ikke skrevet særlig meget. Nu kom der Fart i det, og den Fart tog ikke af, snarere kan vi sige, at hans sidste Leveaar gav os det meste, om end ikke absolut det bedste.

Derfor er det naturligt i høj Grad at knytte Blichers Navn sammen med Randers og Randersegnen.

I tre forskellige Afsnit af sit Liv fik Blicher med Randers og Randers-

Den gamle Forpagterbolig til Spentrup Præstegaard. Her boede Blichers Datter Malvine.

egnen at gøre, idet han to Gange boede i Randers By, først som Elev i den lærde Skole i tre Aar, senere som Adjunkt ved samme Skole i halvandet Aar og endelig som Sognepræst for Spentrup-Gassum i 23 Aar.

I Aaret 1796 satte Pastor Niels Blicher i Randlev ved Odder sin nykonfirmerede Søn Steen i Randers lærde Skole. Den var dengang i det saakaldte Helligaandshus paa Torvet, en af vort Lands ejendommeligste Bygninger. I tre Aar havde den vordende Digter nu sin Bopæl i den gamle By, som paa den Tid knap havde 5000 Indbyggere. Blicher taler saa godt som ikke om sin Skoletid, hvilket er mod al Sædvane, idet Mennesker i Almindelighed gerne dvæler ved deres Skoleminder og kan blive ved at fortælle derom, saa længe nogen vil høre paa dem. I sine Erindringer nævner Blicher blot, at han kom ind som den nederste i Mesterlektionen under Rektor Peder Estrup, en Mand, som Blicher kom til at sætte stor Pris paa og omtaler paa den smukkeste Maade, da han som ældre mindes ham. Ellers har han kun dette at sige: »Ved ufortrøden Selvanstregelse kom jeg saa vidt, at jeg i Efteraaret 1799, ikke fyldt 17 Aar, og langt hurtigere end jeg og andre havde haabet, tog Studentereksamen med Udmærkelse.«

Paa Helligaandshusets nordre Side er indmuret en Plade, der nævner

J. V. Gertners Portrættegning af St. St. Blicher tre Aar for hans Død. — Billedet siges at være vellignende. Originalen findes i Kobberstiksamlingen, København.

FOT.: PEREN FRANK

*Spentrup Kirke er en af Landets ældste, fra ca. 1170.
Den er som i Blichers Tid.*

Navnene paa de kendte Skoledisciple, som er udgaaet fra den gamle lærde Skole i Randers. At Blichers Navn er med her, siger sig selv. Vi kan let tænke os, hvad der da ogsaa fremgaar af flere Antydninger i Novellerne, at Blicher, Friluftsmennesket, Vandringsmanden, ret har forstaaet at nyde Livet i Byen ved Gudenaen og Fjorden. Han havde sin Bøsse med, da han holdt Indtog i Randers; han var jo saa at sige født med en Bøsse i Haanden og af Faderen opøvet i at bruge den. Snart fik han Øje paa Ænderne i Fjordens Rørskove og Aaens Sivkrat, og var der et Par sammenhængende Fridage, fik han fat i et Par medinteresserede Kammerater, og saa gik Turen ud ad Fjorden til Jagt paa Sælerne, der soled sig paa Stenene ved Udbyhøj (30 km), det Udskibningssted, som han mange Aar senere foreslog Kong Christian den Ottende at ophøje til Købstad under Navnet Christianshøj. Og saa var der Fodturene; Blicher var alle Dage en fortrinlig Fodgænger, Vandrelaugenes ypperlige Forbillede. Der var Steder nok for ham at søge til, for han havde en Del Slægt i Egnen; saaledes havde hans Fader tre Brødre, der var Præster i Nærheden, nemlig i Borup (6 km), i Spentrup (10 km) og i Vorning (22 km). I den Novelle, der med Rette kaldes hans bedste, »En Landsbydegns Dagbog«, omtaler han Fussingø med

FOT.: JONALS

Spentrup Kirkes Indre. Man skimter Ræerne og Agterstaven af Skibet „Tordenskjold“, der blev skænket af Købmand Brusen i Randers og ophængt i Anledning af Blichers Datter Malvines Bryllup 28. Juli 1838. Altret, Døbefonten og Prædikestolen er, som de var i de 23 Aar, Blicher var Præst ved Kirken.

J. M. Elmenhoff (f. 1801, d. 1858), Bogtrykker i Randers. Blichers bedste Ven og Støtte i hans Spentrup-tid.

Søen og Skovene. Da denne Novelle blev skrevet, før Blicher kom til Spentrup, er der ingen Tvivl om, at det er Minderne fra Skoletiden, der dukker frem for ham, naar han omtaler dette smukke Stykke Danmark (12 km). Ogsaa Herregaarden Tjele har vel nu og da været Maalet for hans Fodture. For hvad regnede Blicher det for at gaa de 56 km frem og tilbage samme Dag!

Gik da saa Aarene til 1810. Da er Blicher atter i Randers, men som Adjunkt ved Skolen, hvorfra han elleve Aar før var blevet Student. At hans Virksomhed som

Lærer med bestemte Arbejdsdage og Klokkeslet ikke vilde blive af lang Varighed, kunde han vist have sagt sig selv. Kathederstolen passede ikke den Mand, hvormed for Resten ikke er sagt, at Prædikestolen heller passede ham. Blicher var mere »Frimand«, end det kunde tillades efter »den sorte Skole«s Paragraffer.

Dette levende Naturbarn, som var i saa nær Slægt med det springende Føl og med den stigende Lærke, fandt ikke Udløsning for det, der boede i ham, ved at høre Elever i græsk Grammatik, Aarstal og Navne paa Bjerge og Floder, skønt Græsk, Historie og Geografi var de Fag, han var gaaet ind paa at overtage. Forholdet mellem Blicher og Rektor Lund blev snart spændt og forværredes derefter Dag for Dag. Der var her som vel altid under saadanne Omstændigheder Skyld paa begge Sider. Blicher sender sine snart velkendte Smaasedler til Skolen: »At jeg ikke kan komme i Eftermiddag paa Skolen meldes ærbødigt. Blicher.« »I Dag læser jeg kun fra 8 til 10 Fmd. Blicher.« Og Rektor sender generende Indberetninger til højeste Sted om Adjunkt Blichers Respektløshed, hvilken at dømme efter de nævnte Smaasedler jo ogsaa nok kan siges at have været til Stede i fuldt Maal. Og nogen Støtte fik Blicher ikke fra den unge, smukke, friske Hustru med det mørkebrune Haar og de brændende

En Dagligstue i det Elmenboffske Hjem i Nørregade, hvor Blicher aflagde sine Besøg hos Redaktør Elmenboff, naar Sorgerne tyngede ham. FOT.: J. CHRISTENSEN

Øjne, hvem han lige havde ført til sit Hjem fra Spentrup Præstegaard, hvor hun sad Enke. Ikke et opmuntrende eller sporende Ord, der maaske kunde have hjulpet ham, og ej heller den milde, velmente Bebrejdelse, som maaske endnu snarere kunde have været ham gavnlige. Naa, det kan jo ogsaa være, som det er blevet sagt, at selv den fornuftigste Kone ikke havde kunnet hjælpe ham her, for den store Digtersjæl hverken kan eller vil finde sig i at arbejde efter Timeplan. Nok er det, da saa endelig Blicher fik Valget mellem at indordne sig under Skolens Love eller tage sin Afsked, valgte han det sidste og fortrød det aldrig. Dermed var en Forestilling forbi, der havde været halvandet Aar. »Hans friske, duftende Digterkrans dækker over hans Skrøbeligheder,« siges i et af Randers lærde Skoles Programmer, hvor de gamle Lærere omtales.

I Randers er der naturligvis en St. Blichersgade. Lige over for dens Udmunding i Vestergade ligger et lille Hus, Vestergade Nr. 29. Paa Facaden af dette Hus indsattes Juleaftens Dag 1927 en Marmorplade, hvorpaa der staar følgende Indskrift:

»Her boede Digteren St. St. Blicher 1810—11«. Huset er imidlertid ikke det samme, men Stedet er det uden al Tvivl. Her laa paa den Tid, da Blicher var Adjunkt, en Gaard, der bestod af et grundmuret Stuehus, en Stald,

et Vognhus, et Tørvehus m. m. Til Gaarden hørte en lille Have. Denne Gaard, som sikkert spændte over nuværende Vestergade Nr. 27 og Nr. 29, købte Blicher for nogle af de mange Penge, han fik med sin Hustru. Han solgte den, da han forlod Lærergerningen og rejste hjem til sin Fader i Randlev for at blive dennes Præstegaardsforpagter. I Vestergade fødtes Blichers ældste Barn, Sønnen Peder Daniel.

Efter Landmandslivet i Randlev 1811—19 og Præstegerningen i Torning-Lysgaard 1819—25 blev Blicher Sognepræst i Spentrup-Gassum, hvor han saa virkede i 23 alt andet end lyse Aar, til han tog sin Afsked og kort efter døde i Spentrup Præstegaard 26. Marts 1848.

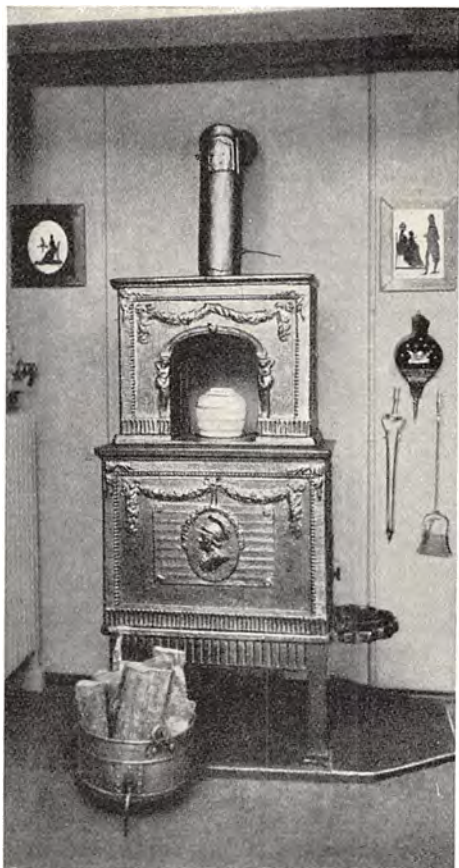
Blicher fik nu stadig sin Gang i Randers. Aakjær bruger et Sted det Udtryk: »Jeg elsker Viborg.« Det er hævet over al Tvivl, at Blicher kunde have sagt det samme om Randers. Det er sandt, at det var blandt Almuefolket, han færdedes, og det er sandt, at han elskede dette jævne Folk med dets særlige Egenskaber og i hans Øren herligt klingende Sprog. Det er ogsaa sandt, at han elskede Heden med dens ejendommelige Liv; han kalder den jo en Edens Have og udtaler Ønsket om at faa en lyngbegrøet Grav. Ligeledes er det sandt, at det var ude fra Landalmuen og Lyngheden og Landsbypræstegaardene og Herregaardsmarkerne, at han stadig hentede Stof til de Noveller, som nu sidder mere i Højsædet end al anden dansk Digting. Men bortset fra alt dette maa vi indrømme, at Randers By blev en kær Plet for Digteren. De 10 km fra Spentrup over Bjærgby til Randers har han vandret utallige Gange. Det er, som man kan se Spentruppræsten vandre ned ad Mariagervej og Adelgade og standse ved Nørregade Nr. 7. Her drejede han ind, for her boede den Mand, der var hans bedste Hjælper i Nøden, Bogtrykker Søren Elmenhoff, som 1810 var kommen til Randers og havde anlagt Byens første Bogtrykkeri. Han døde 1837, men hans Søn, Bogtrykker og Redaktør af »Randers Amtsavis«, J. M. Elmenhoff, var ikke mindre end Faderen en forstaaende og opofrende Mand over for den saa ofte i Nød stedte Digterpræst. Den gamle Bygning i Nørregade staar endnu omtrent uforandret fra Blichers Tid, og her er egentlig det bedste Minde om Blicher i Randers By. I det lille Kontor sammen med Elmenhoff har han kunnet aflæse sine økonomiske Sorger, og han fik ikke blot nogle kønne Ord med sig paa Vejen hjem, nej, han fik Handlingens Hjælp. Fra Nørregade 7 udgik det Pengebeløb, som standsede Tvangsauktionen i Spentrup Præstegaard, da Blicher var i Dybsens Nød 1839. Hos Elmenhoff'erne fandt Blicher den Forstaaelse, han havde Brug for, naar han skulde have sine Noveller og Digte trykt og udsendt. Her gik han ind en Sommerdag 1842 med et lille Manuskript i Lommen i Haab om, at det maaske kunde være en og anden til Glæde.

„Randers Amtsavis“'s smukke, velholdte Bindingsværksgaard staar som da Blicher stadig havde sin Gang her. Forbuset var omkring 1800 Kapellanbolig. Siden 1811 har „Amtsavisen“ haft til Huse her.

FOT.: ZEHRGRAF

Det var Manuskriptet til Blichers ejendommeligste Værk, de jyske Fortællinger og Viser, som gaar under Navnet »E Bindstouw«, og som nok skal leve, saa længe der slaar en Bølge mod Danmarks Kyst. »De dunkle Morgentaager er forsvunden, jeg Verden nu i Middagslyset ser,« Mon ikke han har nynnnet de Ord saa ofte, naar han gik ud ad Døren i Nørregade og vandrede hjemad til de ofte kolde Stuer i Spentrup!

FOT.: JOHAN CHRISTENSEN *Kakkelovnen, hvorpaa Blicher varmede sin Snaps, naar han var Gæst hos Redaktør Elmenhoff. Den findes endnu i en af Stuerne i Nørregade.*

Vi kan ogsaa standse ved Ejendommen Markedsgade 15. Det er et af de gamle, hyggelige Købstadshuse, som man endnu ser i ældre Byer, men som efterhaanden forsvinder for at give Plads for ikke kønnere, men mere praktiske Boliger. Her boede Blichers Enke, Fru Erneste, da hun efter sin Mands Død flyttede til Randers. Hun havde det de første Aar i Enkestanden meget fattigt; hun syede og strikkede for Folk; Gadens Beboere sendte hende ofte Middagsmad, og Venner i Spentrup bragte hende undertiden Uld til Klæder. Hun sad Enke i 27 Aar og døde 2. April 1875, hvorefter hun førtes til Gravstedet paa Spentrup Kirkegaard. »De to Mennesker forgiftede hinanden det daglige Brød, mens de levede, og de var gladest, naar de vendte hinanden Ryggen; men Skik og Brug slog sin Jernlænke om dem i Døden, og de døde protesterer ikke,« siger Akjær. Dette er sandt. Men de havde dog elsket hinanden engang. Og for Resten regner vi al-

tid med, at Døden forsoner. Saa er det alligevel i sin Orden, at Blicher og hans »Neste« hviler inden for samme Jerngelænder.

Vi gaar ud paa Hjørnet af Udbyhøjvej og Tøjhushavevej. Her staar i et lille Anlæg Blicherbyen Randers' eneste Mindesmærke for Digteren. Det er en stor Sokkel med en lille Buste, modelleret af Professor Stein. Professorens Arbejde er godt nok. En af Blichers Sønner, Lærer Theodor Blicher i Tvede ved Randers (død 1899 og begravet paa Tvede Kirkegaard), udtalte ved Bustens Afsløring Grundlovsdag 1891, at det var det mest lignende af alle de Billeder, han havde set af sin Fader. Men det skal ikke nægtes, at en virkelig Statue af Blicher savnes i Randers. Dog skal bemærkes, at Randers Turistforening i Forstaaelse med By-

raadet for nylig har begyndt at røre paa sig i den Anledning. Vi er mange i Randers, Randers-egnen, ja i hele Landet, som har paa vor Ønskeseddel et Mindesmærke for vor herlige »Hedelærke«, og naturligvis rejst i Randers, Blicherbyen.

Har man saa dvælet ved Blicherminderne i Randers en Stund, er det naturligt, at man tager den lille Sviptur ud til Spentrup Præstegaard. Her er Minderne om Blicher alligevel stærkest. Meget er selvfølgelig forandret her, siden Blicher gik ud og ind ad disse Stuer eller vandrede i Havens Gange. Men det er den samme Præstegaard, bevaret nogenlunde uforandret. Vi kan komme til at færdes i de samme Stuer, hvor Blicher færdedes, og tænke vort derved. Mest stemmes vi vel ved at staa i hans Arbejdsværelse, hvor han aarle om Morgenens, før nogen Spentrupboer var oven Senge, havde Skrivetøjet i Gang. Og inden vi gaar, læser vi de Ord over en af Dørene: »Thi ogsaa jeg er

Altertavlefelt

FOT.: NATIONALMUSEET

fra Kirken i Vejby. Pastor Søren Quist, der er Hovedfiguren i Blichers Novelle »Præsten i Vejby«, skal have ladet Altertavlen opmale 1607.

kun her paa Træk og haver andensteds hjemme«. Af Udlængerne i Præstegaarden er nu ingen mere tilbage. Den sidste, Staldlængen, nedbrændte i Foraaret 1941. Det efter Branden endnu anvendelige Egetømmer blev solgt til Hegnspæle og Brændsel.

Saa slutter vi af i Kirken og paa Kirkegaarden. Vi passerer Dammen; der laa den ogsaa i Blichers Tid med sin Stensætning tværs igennem, som angav, hvad der var Præstens, og hvad der var de øvrige Spentruppers Gadekær. Kirken er ret uforandret siden Blichers Dage. Paa den Prædikestol stod han, ved den Døbefont tjente han, med den Alterkalk i Haanden gik han om til de knælende Altergæster. Og der hænger Skibet »Tordenskjold«, som en Købmand i Randers skænkede Kirken i Anledning af

Blichers Datter Malvines Bryllup med Præstegaardsforpagter Rasmus Berg. »Naar eders Øjne falder paa det Skib, der vil blive her længe efter mig, da tænk paa, hvad jeg har talt til jer,« sagde Blicher den Dag til sin elskede Datter Malvine.

Og ude paa Kirkegaarden finder vi let hans og hans Hustrus Grave; to store Sten staar paa Gravene. Lyng kan ikke trives paa Gravstedet. Han vilde ellers gerne have hvilet i en lyngbegroet Grav. Vedbend derimod kan gro der, og en skøn Ask kaster sin Skygge hen over Hvilestedet. Og fra den slebne Forside af Blichers Granitsten taler de Ord til os, som i en lidt omskreven Form er taget fra et af Blichers skønneste Digte:

Dit Navn skal i de fjerne Dage mindes,
og Fremtids Børn dit Kvad forlyste vil,
naar ingen ved, at her din Gravhøj findes,
og ingen af din Slægt er mere til.

Er man nogenlunde fortrolig med Blichers Digteraand, og har man faaet Hjertet varmet af denne forunderlige Skjald, da vil man have svært ved at løsrive sig fra Graven. Sagen er, at han har en mærkelig Evne til at drage og knytte til sig. Og det mærkes, selv naar man besøger hans Grav.

FOT.: A. MELDGAARD

St. St. Blicher og Hustrus Gravsted paa Spentrup Kirkegaard.

Gaardsplads fra Molseggen.

FOT.: NATIONALMUSEET

Gaarden var bygget, da de første danske Molbohistorier blev skrevet ned.

MOLBOHISTORIERNE

Af ARTHUR CHRISTENSEN.

HVEM Molboerne er? Det kan hvert Barn her til Lands fortælle om. Det er dem, der dømte Aalen til Druknedøden; det er dem, som otte Mand høj bar Hyrden gennem Kornmarken, for at han ikke skulde trampe Kornet ned, naar han jog Storken væk; det er dem, der ikke kunde finde deres egne Ben. Kort sagt, det er dem, hvis uforlignelige Taabelighed gennem snart et Par Hundrede Aar har forlystet Unge og Gamle.

At Molboerne er et virkeligt, levende Folkefærd, der lever paa den Halvø Mols udi Jydernes Land, ved vi jo nok, men det tænker vi ikke saa meget paa. Og indgaar Ordet Molbo som Led i et abstrakt Begreb, »Molboagtighed«, saa bliver den etnisk-geografiske Bestemmelse helt borte for os, og kun den straalende Fjollethed bliver tilbage. Ja, for vi ved jo ogsaa, at det er saa temmelig uforskyldt, naar Molsfolkene er kommet til at lægge Navn til disse for en Del urgamle og fra fjærne Kanter af Verden hentede Historier. De er jo, som Jyder er flest. Har de et Særpræg, saa er

det en ærlig Sag, som ikke gør dem ringere. Hvorfor skulde forøvrigt de gode Folk derovre ikke i vore Dage, da det til Fortvivlelse for Skolebørn og alle andre, der har Brug for Landkortet, er blevet Mode rundt om i Verden at døbe Byer og Lande om, følge Eksemplet og tage Navneforandring? De kunde f. Eks. kalde sig Molsinger — ligesom Beboerne af Als hedder Alsinger —, og saa kunde vi med god Samvittighed snakke om Molboerne som et imaginært Folk ligesom Tyskernes »Lalebürger«, der aldrig har eksisteret.

Molboer i den Forstand findes overalt, i By som paa Land. Det har moret mig at samle paa moderne Molbohistorier fra det virkelige Liv, og Samlingen øges saa smaat fra Aar til Aar, ikke mindst takket være den administrative Afart, som populært kaldes »Kontorius«.

Der har jo altid været nogle, som var klogere end andre, og som fandt deres Morskab i at bringe de mindre begavedes Fadæser i Omløb. Og var Historierne gode — bedst er de, i hvilke Dumrienen ved sin bagvendte Handlemaade tror at bære sig ganske særlig snedigt ad — saa gik de fra Mund til Mund, indtil en skrive- og stilkyndig Person satte dem paa Papiret. Det kan da gaa saaledes, at det, som har været en virkelig oplevet Taabehistorie for et Par Tusinde Aar siden i Indien eller Grækenland, tillempet efter andre lokale Forhold berettes om Arabere, Italienerne, Hollændere eller om Folkene fra Mols.

I Reglen samler Taabehistorierne sig om et eller andet bestemt Folk, en bestemt Stamme, Beboerne af en bestemt By eller Landsby. I Tider, da Forbindelsen mellem smaa Folkesamfund var mindre intim, var det almindeligt, at hvert Folk kun betragtede sig selv som rigtige Mennesker og de andre som »Barbarer«. Nabofolk drillede hinanden efter bedste Evne ved at paadutte hinanden alskens Naragtigheder, og ved Overleveringens Tilfældighed blev Taabenavnet hængende snart ved den ene, snart ved den anden Folkegruppe. For de gamle Grækere stod Bøoterne som uvidende og dumme, medens Beboerne af Byen Abdera var mere udspekuleret taabelige; saaledes bruger vi endnu Ordet »abderitisk« i samme Betydning som »molboagtigt«. Ry for Taabelighed har bl. a. Indbyggerne i flere Landsbyer paa Ceylon, hos Iranerne Befolkningen i Provinsen Mazenderan og Byen Kazvin. Aucherne i Kaukasus og Beboerne af den syriske By Homs, Oldtidens Emesa, nyder den samme tvivlsomme Ære. I det Europa, som viklede sig ud af Middelalderen, var det navnlig Bønderne, der maatte holde for. Englænderne digtede Tøsse-reger om Folkene fra Gotham, Hollænderne om dem fra Landsbyen Oolen, Schweizerne om deres Merlinger. I Frankrig morede man sig over Indvaanerne i Sainte Dode og Saint Jacut, i Tyskland over Schwaberne

og mange andre, idet næsten hver Landsdel har sine Molboer. Skaaningerne gør sig lystige over Slättboerne, og Nordmændene over Folkene fra Voss o. s. v.

Men i de Anekdoter, som fortælles om Alverdens Taabesamfund, er der visse Motiver, som gaar igen, og dem finder vi da ogsaa smukt repræsenteret i den første, lille Folkebog om »de vidtbe kendte Molboers vise Gierninger og tapre Bedriverter«, som Landfysicus Christian Elovius Mangor lod trykke i Viborg i Begyndelsen af 1770'erne. Helt korrekt er det nu ikke at sige, at vi finder dem dér, eftersom denne Førsteudgave er sporeløst forsvundet; men vi kan af forskellige Omstændigheder slutte, at den har indeholdt de første 13 af de 30 Fortællinger, som udgør det andet Viborg-Tryk fra 1780, af hvilket to defekte Eksemplarer er bevaret.

Som man ser, er vor første Molbobog ikke særlig gammel. Folkebogen om de tyske *Lalebürger*, der siden omdøbtes til *Schildbürger*, stammer fra 1597, og den engelske Bog om »*The Wise Men*«, ogsaa kaldet »*The Mad Men*« of *Gotham* er vistnok endnu mindst et halvt Aarhundrede ældre. Med Hensyn til vor Molbo-Overlevering kan vi dog komme et Stykke bag om Mangors Samling.

I en spøgefuldstil Jydersnes Berømmelse, som Sjællænderen Søren Kock har holdt en Gang i det 17. Aarhundrede, fortælles to Anekdoter, den om »Flæsket i Vældkilden«, som de to Jyder, da de

Men at der, uagtet Molboerne altid har havt Ord for dumme, dog har været brave Folk og vittige Hoveder iblandt dem det beviser følgende Historie:

I. Fægtemesteren.

En Rytter, som var en indfødt Molboe, saae engang paa Kiøbenhavns Gade en Fægtemester, der duellerede, og slog først Raarden af Haanden paa sin Kontrapart, og siden vassede ham om Ornene med Raarden. Dette fortrød Molboen og sagde til Fægtemesteren: Du er ret et Beest, er det at handle den Staffels Karl, naar han har intet at værgesig med. Fægtemesteren blev da vred, vendte sig strax om til Rytteren og sagde: Hvad siger du

En Side i naturlig Størrelse af C. E. Mangors Bog, der blev trykt i Viborg 1780.

FOT.: E. GODTFREDSEN

Stue fra Museet i Æbeltoft med Møbler og Brugsgenstande fra Mols. Som det ses, mangler den Kiste ikke, bag hvilken Pølsen laa.

vendte tilbage til Kilden efter kort Tids Fraværelse, fandt forvandet til — noget andet, hvilket de maatte søbe op med Skeer, og den om Jydernes heltmodige Kamp med den skimlede Pølse. Til den sidste, der aabenbart har været meget populær, har vi ogsaa en Hentydning i Holger Jacobsen's Rejseoptegnelser fra Slutningen af det 17. Aarhundrede. Han fortæller, at en Figur, som var udhugget paa Kirkeporten i Tanum, Sønderlyng Herred, Viborg Amt, af Befolkningen blev udlagt som forestillende »Pølsen, som Jyderne stridde til«. Meget udtværet fortæles Pølsehistorien i en versificeret Beretning, vistnok fra det første Tiaar af det 18. Aarh., som Arkivar Gruner-Nielsen har opsporet i gamle Haandskrifter paa Det kgl. Bibliotek. Holberg har ogsaa kendt dette Skæmtesagn. »Hvad saa man Jyderne med Pølsen ej at gjøre?« hedder det i Peder Paars. Og den kendte Rimsmed Wadskjær nævner spotvis Jydernes Pølse-Krige i et Bryllupsdigt fra 1742.

Molbostuen i Æbeltoft Museum. Mand og Kvinde i Nationaldragter, som brugtes af Beboerne paa Mols i Slutningen af det attende Aarhundrede. FOT.: E. GODTFREDSSEN

Et andet Skæmtesagn, »Humlen i Lejlen«, har ligeledes været i Omløb i Slutningen af det 17. Aarhundrede. I *Terps Lexicon Cimbricum* fra Tiden før 1700, som findes i et Haandskrift paa det kgl. Bibliotek, forklares Verbet »at bromle«: »Der jüden hørte bien, skieldebasse bromle i lejlen, vidste hand ikke andet end det var fjenden hand hørte«. At *Holberg* har kendt »Dansen i Kirken« (Nr. 25 i *Mangors Andengave*) i en ældre Form, har jeg først bemærket flere Aar efter, at jeg i 1939 havde udgivet min Bog om »Molboernes vise Gerninger«. I Epistel 401 skriver han: »... Der fortælles om en anden Bonde-Dreng, at han kom ind udi en Kirke, just da en fuld *Musique* holdtes, og saasom *Musiquen* var efter den italienske Maade fuld af *Dissonancer*, skurrede den i hans Øren. Han kunde længe ikke begribe, hvad det skulde betyde: men da han saa *Cantoren* med et stort Papiir i Haanden at slaae *Tacten*, faldt han paa de Tanker, at det maatte være *Klammerie*«. I *Viborg-Trykket* fra 1780 lyder Historien, som følger: Da nogle Molboer engang

Dansen i Kirken, Illustration fra Fausbølls Bog, 1862.

kom til Aarhus paa en Høitiidsdag, da der var Musik i Domkirken, og hørte dette uden for, toge de deres Piger ved Haanden, løb ind i Kirken, og begyndte at dandse. Underdegnen, som saae dette, gik ned til dem og advarede dem at lade være; men de svarte ham kun: Hvorfor maa vi ikke dandse, Musikken gaar jo dog saa lækker. Imidlertid saae de op til Orgelverket og bleve en vaer, som blæste Basson (d. e. Fagot), det troede de at være en, der stod og aad paa en lang Pølse; men Kantoren, som slog Takten med et Stykke sammenrullet Papiir og sang dertil, syntes de at være en, der slog omkring med en hvid Kiep, og sagde: Tag mig ham! Tag mig ham! Da de nu troede, at han raabte, de skulde tage dem fast, fordi de havde dandset i Kirken, holdt de det ikke raadeligt, at blive der længere, men raabte: Før du skal tage mig, skal før F-n tage mig, og løb alle ud paa Ryggene af hverandre. — Formodentlig er Anekdoten efterhaanden blevet udpyntet i den mundtlige Overlevering. Men forøvrigt kan to Versioner, en knappere og en fyldigere, jo godt have eksisteret samtidig.

Som man ser, var der i denne ældre Periode ikke Tale specielt om Molboer, men om Jyder eller Bønder i Almindelighed. Molboerne som Taabe-

samfund møder vi for første Gang i Litteraturen i et Lejlighedsdigt af W a d s k i e r fra 1744, hvor Historien om »Jerngryden og Manden, som gik ned en om hjem«, berettes i al Udførlighed og kommenteres med disse Ord:

At jeg om andre Ting skal denne Gang ey røre,
 Hvorfor man dette Folk vil til *Boeoter* gjøre
 Og sige: *Molboe* her det samme agtes kand,
 Som en *Biscayer* er i Spaniolers Land.
 Lad være saadant nu af *Eventyrer* smager,
 og jeg det ikke an for *authentique* tager,
 Ja, posito, at man i gamle Dage der
 Lidt mindre sleben var, end sine Naboer,
 Som større Omgang har med andre haft end hine,
 Der i en Afkrog gik alleene om med sine,
 Kand saadant meget vel med Tiden være tabt,
 Og samme *Nation* omdannet og omskabt.
 Saa tør man, meener jeg, dog uden Brøde sige,
 At hvo, der søge vil en klog og vittig Pige,
 Den *Molske Nation* ey søger allerførst,
 Som den hvis Viisdoms-Roes er ikke allerstørst,
 Men snarere sig ind til Aarhus-Bye be giver.....

Her er vi ved Spørgsmaalets Kærne: hvorfor det blev Molboerne, der sluttelig kom til at sidde med Sorteper. Aggerboerne har ganske vist faaet en lignende Medfart, men Aggerbo-Historierne er først i større Omfang blevet opskrevet i vor Tid af den utrættelige Indsamler E v a l d T a n g K r i s t e n s e n. Bønderne paa det afsidesliggende Mols var i hine Tider længere tilbage i Udvikling end Befolkningen i Østjylland i Almindelighed. Der var Mangel paa Skoler baade i Agri, Knebel, Tved og Vistoft, og Vankundigheden var ligesaa stor, som Kendskabet til Troens Lærdomme var ringe, hvad vi oplyses om gennem Biskop H y g u m s Visitats-Beretninger fra 1739—49. Biskoppen taler her om »den Indbyggerne paa Mols Land ligesom medfødte og paaartede Enfoldighed« og klager over, at »dette næsten omflydte Lands Indbyggere (ellers bekiendt under det Navn de taabelige Molboere) ere af Naturen og den onde Vane mere vrangvillige og ubequemme til at fatte noget got end andre her i Stiftet«. Derimod fremhæver han Indbyggerne paa Helgenæs som Folk »af en bedre Art og ligesom en langt anden Nation end deres Naboer paa Mols, fra hvilke de endog i Dialekt, Klædedragt og anden Adfærd ere adskilte.«

Vi forstaar da, at de uvidende og med Bycivilisationen lidet fortrolige, i deres Opræden afstikkende Bønder fra Mols kunde give adskillig Anledning til Moro, naar de, klædte i deres hjemlige Dragter, indfandt sig

Flæsket i Vældkilden; Illustration fra Tuxens Bog, udgivet 1866.

i Aarhus for at beglo Butikernes Herligheder og paa deres sære Bondemaal falbyde deres Produkter. Fattige var de, og de skulde se nøje paa Skillingen, inden de gav den ud, hvad der jo heller ikke talte til deres Fordel.

Lad os nu en Gang se paa det internationale Stof i de 13 Fortællinger, som udgjorde Mangors Førsteudgave. Nr. 4 hos Mangor er Historien om *Kirkeklokken*. Molboerne sænker af Frygt for Overfald af Fjenden deres største Klenodie, den store Kirkeklokke, i Havet, og for at kunne finde den igen skærer de Mærke i Baaden paa den Side, hvor Klokken blev kastet ud. Historien findes rundt om i Tyskland, i Schweiz, samt i Finland og det tilstødende Lifland, men allerede Oldtidens Indere har Motivet: en Sølvskaal tabes i Vandet, og Mærke skæres i Baaden. Nr. 8, *Næserne*, er Fortællingen om de syv Molboer, der tror, at en af dem er blevet borte, fordi enhver af dem ved Tællingen glemmer at tælle sig selv med, indtil en fremmed Person faar dem til at stikke Næserne i en Kokasse og viser dem, at der er fremkommet syv Huller. Dertil findes Paralleller fra Tyskland, Holland, Belgien, Frankrig, Schweiz og lidt fjernere Varianter fra Indien, Iran, Syrien og Nordafrika. For begge disse Historiers Vedkommende er den til Grund liggende Fejlslutning vel saa almenmenneskelig, at Motivet kunde tænkes at være opstaaet uafhængigt paa flere Steder. Men de mellemeuropæiske Varianter staar i hvert Fald i Enkeltheder den danske saa nær, at dennes mellemeuropæiske Oprindelse kan anses for sikker. En overordentlig stor Udbredelse har ligeledes Mangor Nr. 9, *Benene*, Historien om Mændene, der ikke kan finde deres egne Ben, før en fremmed Mand giver dem et dygtigt Rap over Benene. Ogsaa her kan Motivets Indvandring fra Tyskland forfølges. Men en iransk Variant og en anden, der fortælles om Aucherne i Kaukasus, viser tillige en saa stor Overensstemmelse med den europæiske, at Tanken om fælles Oprindelse er uafviselig. Fortællingen Nr. 7, om *det tørstige Træ*, hvis Grene Molboerne vil trække ned til Vandet ved at danne »Menneskekæde«, hvorved de alle falder i Vandet, da den, der holder i Grenene, slipper Taget for at spytte i Næverne, er ogsaa fælleseuropæisk; men Grundtanken, Medlidenheden med Træet, gør et indisk, nærmest et buddhistisk Indtryk, og

i Virkeligheden findes Motivet, forskelligt varieret, rundt om i Orienten. Nr. 6, *Storken og Hyrden*, forekommer hos Tyskere, Rumænere, Finner, Ester, Livere o. s. v. men den ældste Form er gammelindisk: en Mand, der vil saa Korn paa sin Mark, men er bange for, at han

Næserne; Aftrykket viser hvormange der er. — Tuxen.

ved at trampe rundt paa Marken skal forringe sin Afgrøde, lader sig under Arbejdet med Saaningen føre rundt paa en Baare, der bæres af flere Personer.

Nr. 1, *Spegesildene og Aalen*, er sammensat af to Taabe-Motiver, der oprindelig ikke har noget med hinanden at gøre: 1. saltede Sild sættes ud for at yngle, 2. et Havdyr straffes med Drukning. Det første Motiv spores hos den syriske Middelalder-Forfatter Barhebraeus, det andet kendes i den gammelindiske Overlevering. Men Kombinationen af de to Motiver findes hos Tyskerne og i en engelsk Gotham-Historie, før den optræder paa Dansk.

Lommeuret (Nr. 11) har Paralleller, som tyder paa Indvandring østfra, med Etapper i Kaukasus, Rumænien, Estland og Finland. Allerede den kaukasiske (georgiske) Version staar vor egen meget nær. Historien gaar som bekendt ud paa, at Molboerne fandt et Lommeur, tog det op og hørte det dikke, hvorfor de troede, at Fanden sad i det. Den modigste af dem tog en stor Sten og knuste Uret, som nu laa paa Jorden, og da det var hørt op med at dikke, sagde han stolt: »Saae I det, om jeg ikke lærte ham at tie stille«. I den georgiske Form lyder Anekdoten saaledes: En Mand af Guri-Folket gaar paa Vejen og ser et Ur ligge dér. Uret gaar, og han hører Lyden tik-tak-tik. Da Gurien hørte det, gik han pludselig tilbage og tænkte: »Det er Djævelen«. Han vendte om, lyttede og gik igen tilbage: »Dér inde, lille Broder, sidder Djævelen.« Han trak sin Pistol frem og skød. Uret gik i Stykker, og Gurien blev fuld af Glæde: »Jeg har dræbt Djævelen«.

Endelig findes Nr. 13, *Skrubtudsen og Spegesilden* (»Enten du kribler eller krabler, skal du dog herved«) i Tyskland og Frankrig, med fjærnere Paralleller hos Afghanistanere, Kaukasusfolk og Arabere.

Dermed er det indvandrede Stof i vor ældste Samling Molbohistorier udtømt. De øvrige Fortællinger er af hjemlig Oprindelse. Interessant er

Molboerne rede til at angribe den farlige Pølse — Mavepølsen, Fausboll.

det at konstatere, at alle de Historier i den ældste Mangor'ske Samling, som vi har opsporet i ældre danske Kilder, falder udenfor det internationale Vandrestof, er hjemlige, nærmere bestemt ægte jyske. Det gælder altsaa *Mavepølsen* (Nr. 2 »Pølsekrigen«) og *Jerngryden* (Nr. 5), og det gælder fremdeles *Flæsket i Vældkilden*, *Humlen i Lejlen* og *Dansen i Kirken*, tre Fortællinger, som først er kommet med i Mangors Andenudgave. Til de ur-jyske hører endvidere Førsteudgavens Nr. 3, *Bøssen og Maanen*, Nr. 12, *Øllet og Humlekoppen*, som har forplantet sig til Sverige, og Nr. 10, *Det brændende Hjul*, der synes at stamme fra Sønderjylland.

Den anden Udgave af Molbohistorierne udkom som omtalt allerede i 1780, kun faa Aar efter den første. Her er der til de 13 oprindelige Historier føjet 17 nye. Blandt disse har imidlertid kun et Par Stykker et fremmed Præg, nemlig *Den hovedløse* (Han havde vistnok sit Hoved med sig, da han drog ud om Morgen, for han havde søbet Kaal med det forinden), der findes ikke blot rundt om i Europa, men ogsaa i mange Versioner hos Kaukasusfolk, Iranere og Arabere, og *Abekatten*, som er hentet fra en eller anden af de danske Oversættelser af tyske og franske Skæmtebøger. Alle de øvrige maa betegnes som hjemmebryggede, selv om der i denne Bryg indgaar enkelte Elementer, som kendes andetsteds-

— „Seer I, hvor haard Døden er at gaae paa“ — Spegesilden og Aalen, Fausbøll.

fra. Flere af dem gør Indtryk af at være virkelig oplevede paa Egnen. Man behøver blot at se paa Historien om Stempelpapiret, der er Nr. 22 i Andenudgaven, for at overbevise sig om, at den er autentisk. Om det saa er Navnet paa den haardhjertede Aarhus-Købmand, som ikke vilde sælge Molboen et Rigsdalers Stempelpapir til nedsat Pris, faar vi det med; han hed Tønnes Mikkelsen. Eller tag Fortællingen om Høreren i Aarhus Latinskole, der ikke kunde »høre«, hvor det forsvundne Bæst og de tre Karle var blevet af, og som Molboerne derfor kun kunde anse for en »Lutter« (Lytter) og ingen ret Hører. Her har vi sande Molbohistorier, Historier om de rigtige Molboer fra Mols.

Kaster vi nu et Blik paa **T a n g K r i s t e n s e n s** fyldige Samling af Molbo- og Aggerbohistorier, som er hentet fra Folkemunde, saa viser det sig, at Fremmedgodset her er endog meget sparsomt repræsenteret. Blandt 32 Fortællinger hos Tang Kristensen, som ved Antallet af Varianter (mellem 3 og 44) karakteriseres som de mest folkeyndede, er der kun 7 af de 30 klassiske Historier fra Mangors Andenudgave og kun een eneste af de 13 oprindelige fra Førsteudgaven, nemlig det ægte jyske Skæmteæventyr »Det brændende Hjul«. De internationale Historier har ikke bidt paa den jyske Almue.

Der er endnu en Ting at bemærke ved Trykket fra 1780. Den første Ud-

Hørerens, der ikke kunde høre — Tuxen.

gave af Molbohistorierne har vel nok gjort Lykke hos Yndere af folkelig Skæmt, men samtidig har den aabenbart vakt Uvilje hos brave Folk, der stammede fra Mols eller følte sig knyttet til denne Landsdels ilde medhandlede Befolkning. Derfor har Ud-giveren nu givet Molboerne Op-vejsning, idet han efter at have meddelt de 30 Taa-behistorier skriver: »Men at der, uagtet Molboerne altid har havt Ord for dumme,

dog har været brave Folk og vittige Hoveder iblandt dem, det beviiser følgende Historie[r]«. Historierne har været tre i Tal. Desværre mangler de paagældende Blade helt i det ene af de to bevarede Eksemplarer, og i det andet er kun den første og Begyndelsen af den anden Fortælling tilbage. Den første, *Fægtemesteren*, skal illustrere Molboernes Bravhed: En Rytter, som var en indfødt Molboe, saae engang paa Kiøbenhavns Gade en Fægtemester, der duellerede, og slog først Kaarden af Haanden paa sin Kontrapart, og siden vaskede ham om Ørnene med Kaarden. Dette fortrød Molboen og sagde til Fægtemesteren: Du er ret et Beast, er det at handle den Stakkels Karl, naar han har intet at værge sig med. Fægtemesteren blev da vred, vendte sig straks om til Rytteren og sagde: Hvad siger du Hundsvot! Rytteren trakke strax fra Læderet sigende: Vil du og i Færd med mig med dit Kattespid? Tænker du, jeg er bange? og da Fægtemesteren begyndte at angribe ham, hug han med sin Pallask ham over den højre Arm, saa baade Arm og Kaarde faldt paa Jorden. Saa snart dette var skeet, stak Molboen ganske koldsindig sin Pallask ind, sigende: Nu kan du tage din Arm op, om du vil have den, eller og lade

Det tørstige Træ — Tuxen.

den ligge til Gadedrengene. Rytteren blev benaadet, fordi han kun havde gjort Nødværge, men Fægtemanden maatte siden ernære sig med at afrette Hunde og lære Fugle at synge.

Det andet Stykke, *Kongerejser*, har meddelt flere Træk, der skulde vise, at Molboerne ikke stod tilbage for andre Jyder med Hensyn til stiltfærdigt Lune; men det sidste bevarede Blad indeholder kun en af

disse Anekdoter i dens Helhed: En sagde engang til en Molboe: Veed du, at Kongen er i Landet, og eders Vogne skal, i hvor travl Høsten er, møde 8 Mile borte, for at gjøre Kongerejse. Molboen svarede: Det vil intet sige, den gode Mand overløber os ikke ret tidt.

I de følgende Tryk er Anekdoterne til Molboernes Oprejsning udeladt, og disse Smaabøger indeholder, foruden de 13 oprindelige Historier, for det meste kun een eller to af de 17 nye fra Udgaven af 1780. Den Udgave, som den store Sprogforsker R a s m u s R a s k besørgede i 1827, bl. a. for at demonstrere sit nye Retskrivningssystem, omfatter ligesom Haderslev-Trykket af 1793 de 13 ældste Molbohistorier samt *Den drukne og Melken* og *Dansen i Kirken*.

Til disse 15 har et Strandberg-Tryk fra 1866 føjet 26 Taabehistorier, der synes at være optegnet efter mundtlig Overlevering.

Rask er ikke den eneste Sprogmand, som har beskæftiget sig med Molbohistorierne. Orientalisten V. F a u s b ø l l leverede i 1862 en Udgave af disse (Rasks 15 Fortællinger samt *Præstevielsen* og *Den hovedløse*) med folkloristisk og litterærhistorisk Kommentar og med 15 Tegninger i Mar-

Lommeuret, Tegning af Rasmus Christiansen.

Storken i Rugmarken, Tegning af Poul Steffensen.

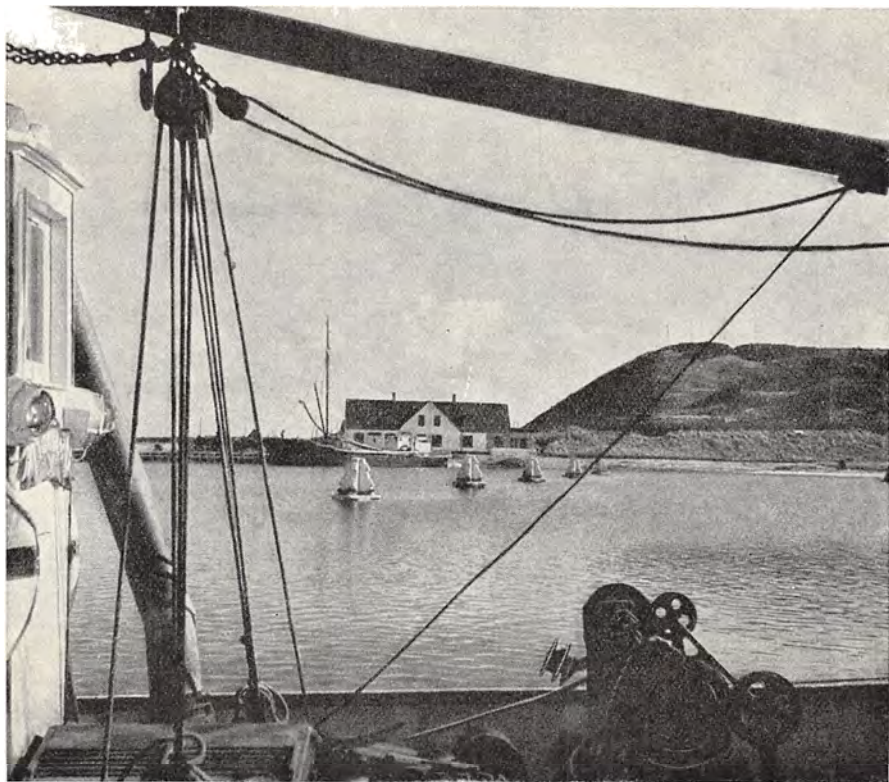
strands Stil. Faa Aar efter (1866) leverede Præsten L. R. Tuxen en Udgave, hvori findes de 30 Historier fra Mangors Andenudgave og 7 andre, for Størstedelen laante fra Svend Grundtvigs »Gamle danske Minder«, af hvilke de to dog fortælles, ikke om Molboer, men om Aggerboer. Hertil har den belæste Udgiver føjet et Udvalg af lignende Taabehistorier fra alle Kanter af Europa. Marinemaler B l a c h e har illustreret Bogen.

Baade Rasks, Fausbølls og Tuxens Udgaver, Strandberg-Trykket og en jævn folkelig og noget vilkaarligt behandlet Samling, der kom paa Jordans Forlag, har opnaaet flere Oplag.

Nyere Illustratorer er Poul Steffensen, R. Christiansen og Alfred Schmidt, og fra de allersidste Aar Gunnar Hansen, der har døbt de folkekære Molboer med individuelle Navne og dristigt digtet videre paa Genren. Det er nemlig efterhaanden gaaet Molbohistorierne, som det undertiden gaar de Klassikere, der har modstaaet Tidens forvitrende Indflydelse: de er havnet paa Børnenes Boghylde. Og det er slet ikke nogen ringe anbefaling for en gammel Folkebog, som var skrevet for Døgnnet.

Molboerne skjuler deres Kirkeklokke — Fausbøll.

Nordbjærget med Sömandshjemmet set fra Havnen.

NORDISK PRESSEFOTO

ANHOLT

Af H. C. BROHOLM

MIN Interesse for Anholt gaar tilbage til 1903, da jeg som tiaarig Knægt stiftede Bekendtskab med Peder Paars; men først over 35 Aar senere tog jeg den Beslutning sammen med min Familie at tilbringe Sommerferien paa den ved Holbergs Helteepos saa navnkundige Ø; og skønt jeg ikke, saaledes som Paars, hyrede en Jagt, men paa Rederiet »Anholt«s Motorbaad »Anø« »gav mig i Neptuns Vold og Magt«, undgik jeg ikke at dele Skæbne med Per Paars. Vi blev ordentlig vippede, og for første Gang i mit omfartende Liv oplevede jeg alle Søsygens Kvaler, hvilket dog ikke afskrækkede os fra at vende tilbage til Anholt de følgende 2 Aar; og naar Forholdene tillader det, vil Paars Ø atter blive vort faste Sommertilflugtssted.

Hvad har da Anholt at byde paa, siden den virker saa tiltrækkende? Det

FOT.: A. JESSEN

Vestkysten af Anholt, set fra Havnen mod Syd til Sønderbjærg.

er ikke let at forklare. Men der er over den lille Ø i Kattegat en Stemning, som jeg ikke har truffen andre Steder i vort Land, som jeg dog kender fra 25 Aars Udgravningsarbejde, en Stemning, der ikke kan beskrives, og som daarligt kan skildres igennem Billeder, men som maa føles. Thi hvad der kan siges om Anholts Naturforhold passer egentlig paa adskillige af Danmarks nordlige Egne, hvor Hav og Luft mødes med Sand og Klitter; og ved Vesterhavet er baade Klitterne højere og Havets Bølger voldsommere end dem, der beskyller Anholts Strande. Det følgende vil derfor næppe give Læserne Indtryk af noget overordentligt.

Gennemgaar man med »Peder Paars« som Kilde Anholts Topografi, kommer man ud for samme Skuffelser, som naar man studerer Ithakas topografiske Forhold ved Hjælp af Odysseen og Trojas ved Iliaden. Kun de Træk passer, som kan findes omtrent overalt; men det er jo ikke saa sært, da Homer næppe har besøgt Ithaka eller Troja, ligesom Holberg ikke havde sat sine Ben paa Anholt, da han forlagde Paars' mærkelige Hændelser dertil.

Heller ikke de nuværende Beboere af Paars Ø har meget tilfælles med dem, Holberg skildrer, og om hvem det hedder: »De ere gode Folk, hvorvel man ey kand negte i gamle Dage de jo vare slemme Knegte. ... Nu kommer faa af Dage paa Sotteseng, thi de fast alle blive hængt.«

Ja, en vis Portion Overtro skal der efter Sigende endnu findes; men saa vidt jeg kan skønne er den af en Art, man kan finde andre Steder. En Samling Sagn og Spøgelseshistorier, som Evald Tang Kristensen 1891 udgav efter en Anholt-Fiskers Optegnelser (Anholt i Sagn og Sæd) har meget tilfælles med tilsvarende Folkemindestof fra Jylland.

Tager man Generalstabens Atlasmaalebordsblad for sig (M 1623), ser man, at Anholt har Form omtrent som en stor, langstrakt Pære, hvis tykke Ende vender mod SV, medens Stilken peger mod NØ. Øen falder i to tydeligt adskilte og ganske forskellige Dele. Fra en smal Forstrand bevoxet med Marehalm og Senegræs hæver sig mod Vest en Række ved Dale adskilte Morænebakker, hvis højeste Punkter er Nordbjærg og Sønderbjærg. Mod Øst falder disse Bakker brat af mod et Engdrag, der i fordums Tid var en Havvig, senere en Indsø med Holme, Stisholm og Karisholm; her findes endnu et lille, næsten helt tilgroet Kær, hvori der tidligere skal have levet Aal, Karudser og Igler. Det er bevoxet med Tagrør og andre Vandplanter, men gror efterhaanden fuldstændigt til. Mod Øst fortsætter Øen i et lavt Sletteland, en gammel Havbund, der er hævet siden Stenalderen; det er fyldt med Strandvolde, store Miler eller Klitter af sammenblæst Flyvesand, der ofte er saa grovkornet, at det maa betegnes som Grus. Medens Morænebakkerne er dækket af et ret tyndt Lag Muldjord, der med en passende Behandling og Tilførsel af rigelig

Redningsbaaden gaar ud fra Vesterstranden.

FOT.: U. ORTMANN

FOT.: D. G. U.

*Anholts vestlige Del bestaar af høje græsklædte Bakker,
der hæver sig 30 Meter over Havet.*

Gødning sikkert kunde give en god Afgrøde, men som nu næsten helt ligger hen som Græsning, er Øens lave Parti, Ørkenen, en veritabel Ørken. Ser man den fra Nord- eller Sønderbjærg i Aftensolens røde Skær, kunde man tro sig hensat til Sahara eller et andet fremmed Landskab, hvis ikke Havets safirblaa Flade lyste til alle Sider. Til Opdyrkning egner dette Landskab, hvis sparsomme Vegetation ikke engang byder et nøjsomt Hedefaar tilstrækkelig Næring, sig absolut ikke. Kun en Del Harer — og efter Isvinteren 1941 — en Flok Ræve — holder til herude i dette Øde, som er et yndet Ynglested for de store Havmaager, rene Rovfugle, der gerne gør Jagt paa Harekillingerne og i Rugetiden kan blive meget nærgaaende over for Mennesker, som ikke er væbnet med en forsvarlig Stok.

Aar til andet omformer Vinden dette ejendommelige Landskab og nedbryder Klitterne for at bygge dem op et andet Sted, troligt hjulpet af Havet, hvis stærke Strømme har halet Øens Østside ud i en Spids »Totten«, i Nærheden af hvilken Fyrtaarnet hæver sin faste Kegel over de gamle engelske Kassematter. Tidligere laa Fyret paa »Ostebakken«, en Bakke med plan Top, der paa Afstand tager sig ud som en mægtig Gravhøj. Ogsaa ved Øens Nordvest-Hjørne finder man Vidnesbyrd om

*Bakkedragene er skilte ved smalle Lavninger. Ved Sønderbjærg
naar Bakkerne en Højde af 48 Meter.*

FOT.: D. G. U.

Havets Omformning af Landet, et fladt, sandet Parti, der omslutter en større »Indsø«, Flakket, hvor talrige Havfugle finder en fredlyst Yngleplads.

Af de rige Skove, der i Oldtiden dækkede Bakkerne, og om hvis Betydning Øens Navn — og Fund af Stammer i Mosen — endnu vidner, er der nu intet Spor tilbage. Kun en forkrøblet Plantage, hvis Bjærgfyrs Stammer ofte dækkes af Lav, søger at holde igen paa Sandet langs Øens Vestskraaning; men den gør et vanrøgtet og trist Indtryk; noget bedre virker de Smaalunde af Løvtræer, El, Pil, Birk o. lign., der findes paa visse Steder paa Østsiden af Bakkerne.

Hvornaar Anholt blev beboet kan ikke siges; ikke et eneste jordfast Oldtidsmindesmærke lader sig paavise med Sikkerhed. Ganske vist fortælles der, at der i en gravhøjliggende Bakke, »Kistehøj« ved Sønderbjærg, skal være fundet en Gravkiste, der indeholdt Flintsager fra yngre Stenalder; men den, der udgravede Fundet, var saa fantasifuld, at man næppe kan skænke denne Meddelelse Tiltro; og Mindesmærker fra Bronze- og Jernalderen er endnu aldrig fundne. Ej heller kendes nogen Stengrav eller nogen Gravhøj paa Øen.

Denne Mangel paa jordfaste Mindesmærker er saa meget ejendomme-

ligere som man meget ofte, navnlig efter stærk Storm, kan finde Pladser i Ørkenen, der er oversaaet med primitive Stenalderredskaber, samt Affald fra Tilhugningen af disse, uomtvistelige Vidnesbyrd om, at Mennesker har færdedes paa disse Steder.

Jeg er dog ikke tilbøjelig til at tro, at Tilhuggerpladserne stammer fra en fast bosiddende Befolkning. Men da Flintsager aabenbart har udgjort en vigtig Exportvare i Oldtiden — ligesom dansk Flint (Kugleflint) endnu før Krigen exporteredes til Rismøllerne i det fjærne Østen — tør man regne med, at Anholt, hvor udmærket Flint foreligger til Overmaal, ved Sommertid har været besøgt af Handelsmænd, der indsamlede Flintmateriale. For at dette skulde fylde saa lidt som muligt, underkastedes det en første Tilhugning paa Stedet, og færdige, slebne Flintøxer er, mig bekendt, ikke fundne paa Anholts Værkstedspadser. Allerede i det 17. Aarh. var Flintpladserne paa Anholt kendt, idet Ole Borch beskriver Flækkerne, som han meget fornuftigt sammenligner med de Stenknive, hvormed Israeliterne efter Josuas Befaling foretog Omskærelsen. »I vor nuværende Jernalder bliver de anvendt paa anden Maade; thi efter at være blevet kløvede med en Hammer i passende Stykker, føre de hurtigt Ild til Geværlaasen og tjener som Tønder for Krigerens Ildrør«. Man har altsaa samlet de anholtske Flintflækker og anvendt dem som Bøssesten.

FOT.: D. G. U.

„Ørkenen“ paa Anholt, Milerne ved Sydkysten.

Den herskende Vind paa Anholt er Vestenvinden, og det er ikke underligt, at Anholt By kryber i Læ paa Østsiden af Øens høje Bakkeparti ved Foden af Bybakken. Det er en venlig lille By med Frugt- og Blomsterhaver, som sikkert har ligget her fra den Tid, Mennesker slog sig ned paa Øen hele Aaret. Bortset fra en Del spredtliggende Sommerhuse og et mindre Antal Huse paa Nordbjærg, en Bebyggelse, der er tiltrukket af Havnen (Sømandshjem, Telegraf- og Posthus, Bolig for Havnefogeden) er Anholt By Øens eneste større Bebyggelse. I tidligere Tid laa den ogsaa ret bekvemt for Forbindelse med Sønderstrand, den dybeste og bedst sejlbare, der ved Pakhusbugten frembyder en naturlig Landingsplads for mindre Skibe, medens Landgang paa de andre Kyster er vanskelig, ja under Storm overordentlig farlig paa Grund af Strømmen og de mange Sten- og Sandrev. I Virkeligheden maa det vist betragtes som et Fejlgreb, naar Staten i Aarene 1899—1903 med en Bekostning af 900.000 Kr. byggede en Havn paa Øens Nordvestpynt. Ikke alene faar Fiskerne daglig en drøj Tur over de høje Bakker fra og til deres Hjem; men under heftige Storme — og dem er der mange af paa Anholt — kan baade Ind- og Udsejling til Havnebassinet være vanskelig; ja selv Rederiet »Anholt« Passagerbaade kan have svært ved at forcere Udsejlingen. Hertil kommer, at Strømmen aflejrer Sandrevler foran Havneindløbet. Anholt Havn,

Anholts Fyr, set fra Øst ude fra Totten.

FOT.: D. G. U

der har en Dybde af 3,7 m, er da ogsaa kun sejlbare for mindre Skibe og er væsentlig en Fiskerihavn; den besøgte før Krigen af talrige danske og svenske Fiskeribaade, særlig i Efteraarsmaanederne under det store Sildefiske. I 1940 bestod Anholts Fiskerflaade af 10—12 moderne Kuttere, der drev et omfattende Fiskeri af Rødspætter, Ising, Torsk og Sild; ogsaa en Del Hummer fangedes ved Anholt.

Den tidligste Omtale af Anholt finder man i Kong Valdemars Jordebog, hvor den bærer Navnet Anmund; 1434 og 1441 kaldes den i Dokumenter Anolte og Anolt; men Beboerne benævner den Anø. Øen tilhørte i ældre Tid Kronen, der i 1441 forlenede Hr. Otte Nielsen Rosenkrantz med Anholt og Grenaa; 1668 solgte Kronen den til Toldforvalter Peder Jensen Grove, hvis Enke 1674 blev gift med Hans Rostgaard til Krogerup (d. 1684); dennes Søn Frederik Rostgaard lagde tilligemed Sejerø og Neksøl Anholt ind under det af ham 1741 oprettede Stamhus Krogerup. I 1902 overgik den matrikulerede Jord for 60.000 Kr. til Selveje, medens Besidderen forbeholdt sig Strandretten og den ikke matrikulerede Jord; men for faa Aar siden fredlystes hele Ørkenen af Naturfredningsnævnet. Anholts Næringsveje er Landbrug, Fiskeri og Bjærgning ved Strandinge; men det maa strax siges, at Landbruget ikke staar paa noget højt Stade. Korn dyrkes saa godt som ikke, Jorden mangler Gødning, og det meste ligger hen som Græsning for Faar. Man skulde tro, at den lette, sandmuldede Jord vilde egne sig glimrende til Dyrkning af Kartofler, som let kunde sælges til København; men saa vidt jeg ved, avler man kun Kartofler til eget Brug. I de Aar, jeg holdt Sommerferie paa Anholt, var en Forpagtergaard paa ca. 60 Td. Land overhovedet ikke i Drift; Jorden laa udyrket hen og Gaardens Bygninger stod og forfaldt, og det til Trods for, at man i en Tid som denne skulde tro, at hver Tønde Land burde udnytted

Fiskeriet er afgjort Øens Hovederhverv, og Anholts Fiskerflaade, om hvilken jeg allerede har talt, staar fuldt ud Maal med Landets øvrige.

Bjærgning ved Strandinge spillede tidligere en stor Rolle:

»Indbyggerne hver Dag for Søe-Folk stedse beder — At see dem her paa Land. De ofte blir bønhørt; — Thi et og andet Skib blir lykkelig hidført«, siger Anholteren til Peder Paars, thi: »Hver lever christeligt, og nærer sig af Vrag.«

Nu spiller dette en underordnet Rolle. Til Trods for at Øen ligger i et farligt Hav, omgivet af Rev og stærke Strømme, strander der nu, takket være det gode Fyrvæsen, kun faa Skibe. Forøvrigt er Anholts Fyrvæsen ikke af ny Dato, men gaar tilbage til Frederik II's Dage, da der 1560 udsendtes en kongelig Ordre til at opsætte en Fyrpande paa Anholt; og

Parti fra Milerne, med Vindriller i Sandet.

FOT.: U. ORTMANN

det indskærpedes jævnlige, at Fyrlampen skulde passes. Da man fra først af fyrede med Træ, har det selvfølgelig ikke været til Gavn for Øens Skove; men værre end Fyret var dog sikkert Beboernes skaanselsløse Hugst, der totalt ødelagde Skoven, og fra Midten af 1600 Tallet tager Sandflugten Overhaand.

Det kan ikke nægtes, at Anholt er en fra Naturens Haand fattigt udstyret Ø, Anholterne synes da ogsaa altid at have været fattige, og der er ikke bevaret ret meget gammelt paa Øen. Jeg har spurgt efter gamle Møbler og Folkedragter, men jeg fik det Svar, at noget saadant fandtes ikke; Tøjet blev slidt op, og Møbler og andet Husgeraad, som var ubrugeligt, endte som Brændsel, da Anholterne altid mangler Træ til Kakkeldovnen. Ganske vist findes der Tørv paa Øen; men de synes at give mere

NORDISK PRESSEFOTO

Steffen Graae spiller for Anholt-Kvinder i Nationaldragt.

Røg og Aske end Varme, og i Tider som vore, da Koks ikke kan købes og Tilførsel af Tørv fra Jylland koster Penge, er Brændselsspørgsmaalet ikke let at løse.

Heller ikke gamle Bygninger af Værdi er der meget bevaret af. Den gamle Kirke, der dog ikke skal have været ældre end Reformationstiden, idet Anholt tidligere havde været Annex til Mørup i Halland, blev ødelagt under den engelske Besættelse (1809—14).

Den nuværende Kirke er opført 1818 i romansk Stil og med Bræddeloft; Taarnet har firsidet Pyramidetag, og dets Underrum danner en Forhal, hvori en Indskrifttavle er indmuret, der fortæller: Anno 1683 hafve dette Lands Husbond edele Hans Rostgaard kgl. Majestæts Ambts Forwalter over Cronborg Ambt med sin Søn Friederich Rostgaard hiulpen at denne Kirche er blefven repareret. Jens Rostgaard.

Over Indgangen staar paa en Rude Frederik VI's Navnetræk og Aars-

Anholt-Skipper ved sin Kutter.

NORDISK PRESSEFOTO

tallet 1818. En ny Altertavle, der er malet 1890 af C. Rasmussen, forestiller Vandringen paa Søen; den gamle Altertavle, et Nadverbillede, er anbragt over Døren; dens Indfatning er — ligesom Prækestolen — gammel og stammer muligvis fra Restaureringen af Kirken 1683. Den gamle, romanske Døbefont af Sten bærer et Kors paa Kummen, den tjente en tidlang som Andetrug medens Foden blev indmuret i Præstegaarden. I Kirkens Loft hænger et Skib fra 1819, der blev skænket af en Skipper, som skyldte Anholterne Penge for Fisk. Kirken er udstyret med 2 smaa Klokker, hvoraf den ene skal stamme fra et strandet Skib.

Den engelske Occupationsstyrke paa ca. 400 Mand, der holdt Øen besat 1809—14, opførte omkring Fyrtaarnets østre Side et Værk med Volde og Grave, udstyret med Kanoner. Ogsaa i Taarnet blev der anbragt svært Skyts og i Muren indrettedes Kassematter til Soldaterne. Den 26.—27. Marts 1811 forsøgte en dansk Expedition omkr. 1000 Mand

FOT.: R. B. JACOBSEN

Parti fra Anholt By; til venstre „Fogedgaarden“.

under Anførsel af J. C. Falsen at tilbageerobre Anholt; men Forsøget mislykkedes. 300 døde og saarede kostede dette Angreb os, deriblandt Major Ketil Melsted, hvis Grav endnu findes paa Kirkegaarden. Som Minde om Kampen afsløredes 1905 et Mindesmærke, hvortil Billedhugger Bonnesen havde givet Tegning; det bestaar af et muret Granitfodstykke, som bærer en brudt Søjle og flankeres af gamle Kanoner og Kugler, der opfiskedes paa Øen. Episoden er iøvrigt behandlet af Holger Drachmann i: »Paa Sømands Tro og Love«. Øen har aabenbart lidt meget under Besættelsen, og endnu for 50 Aar siden levede der Minder om denne Tid. Et fyldigt Udvalg er givet af E. Tang Kristensen i ovennævnte Bog, og det er aabenbart samme mundtlige og lidet paalidelige Kilder, der ligger til Grund for Hans Hjorts Skildring: Englænderne paa Anholt. Englænderne beskyldes ogsaa for at have fordrevet Sælerne, som tidligere var en vigtig Indtægtskilde, ved at have gjort Jagt paa dem med Geværer. Det maa dog formodentlig kun have været en kortere Tid, de har fortrukket fra Øen, nu findes de hyppigt — ja i større Antal end Fiskerne bryder sig om — og holder særlig til i Nærheden af Fyrtaarnet, hvor der hvert Aar nedlægges et ret stort Antal.

Da Arkæologen V. Boye 1876 beskrev sit Besøg paa Anholt, udtalte han, at Anholt almindelig er bekendt som en sørgelig Udørk, der saare sjæl-

Ørkenen, set fra Fyret; i Forgrunden Fyrmestergaarden.

FOT.: U. ORTMANN

dent gæstes af andre end dem, som af en eller anden tvingende Grund skal der hen. Forholdene har forandret sig meget, og i vore Dage maa man snarere være betænkelig ved, at for mange skal drage derover, saa at ogsaa Anholts høje Bakker skal blive ødelagt af grimme Sommerhuse, der allerede har begyndt at vise sig derovre.

Mindesmærket for de faldne ved den danske Ekspedition 1811.

FOT.: JONALS

